

Jolanta Gągorowska-Chudobska

Cmentarzysko kultury łużyckiej z Łopuszna w powiecie kieleckim

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 26, 227-260

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JOLANTA GAĞOROWSKA-CHUDOBSKA

CMENTARZYSKO KULTURY ŁUŻYCKIEJ Z ŁOPUSZNA W POWIECIE KIELECKIM

Cmentarzysko położone jest w odległości 1 km od centrum Łopuszna, na terenie Ludwikowa, na południowej stronie małego wzgórza. Zostało odkryte przez archeologa amatora Zdzisława Lenartowicza w 1913 roku. Bliższe dane, co do jego miejsca odkrycia i charakteru znaleziska nie zachowały się. Wydobyty w czasie prac wykopaliskowych materiał zabytkowy został przekazany do Muzeum Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Kielcach. Ponieważ rozkopywanie cmentarzyska prowadzone było bez udziału zawodowego archeologa, omawiany obiekt nie posiada dokumentacji. Nie zostały również wyróżnione zespoły grobowe. Stanowisko nie doczekało się do tej pory całościowego opracowania. Krótkie wzmianki ukazywały się w publikacjach poświęconych kulturze łużyckiej, gdzie zabytki z Łopuszna wykorzystywane były jako porównawcze (Wawrzeniecki 1914: 10, tabl. VIII,1; Malinowski 1961: 292; Krajewska 1929: 85).

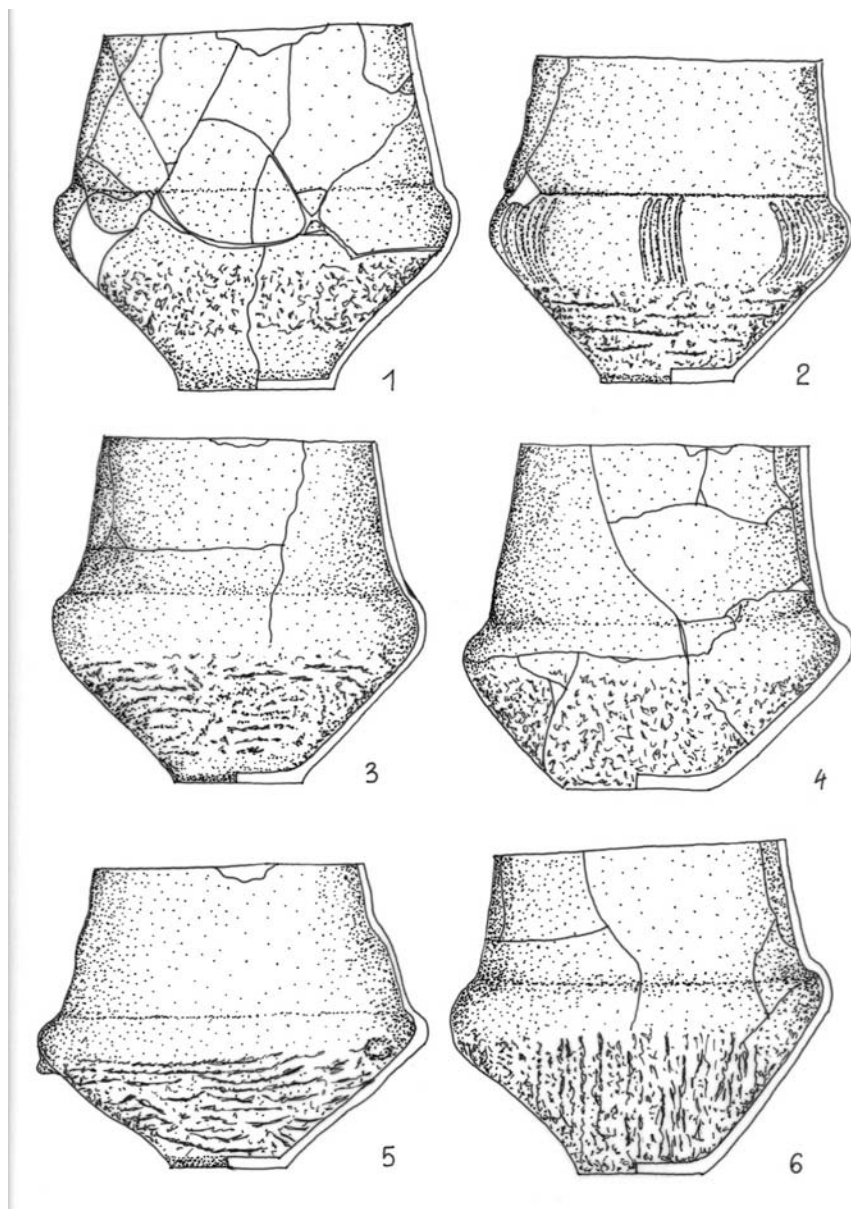
Jednak ze względu na ciekawy i dosyć dobrze zachowany materiał ceramiczny i brązowy zabytki z cmentarzyska w Łopusznie publikujemy w tym artykule, choć niewątpliwie nie mają one tych wartości poznawczych, co przedmioty uzyskane drogą systematycznych badań.

Do opracowania materiału zabytkowego wykorzystano 79 naczyń glinianych oraz 40 ozdób z brązu.

CERAMIKA

Naczynia dwustożkowate

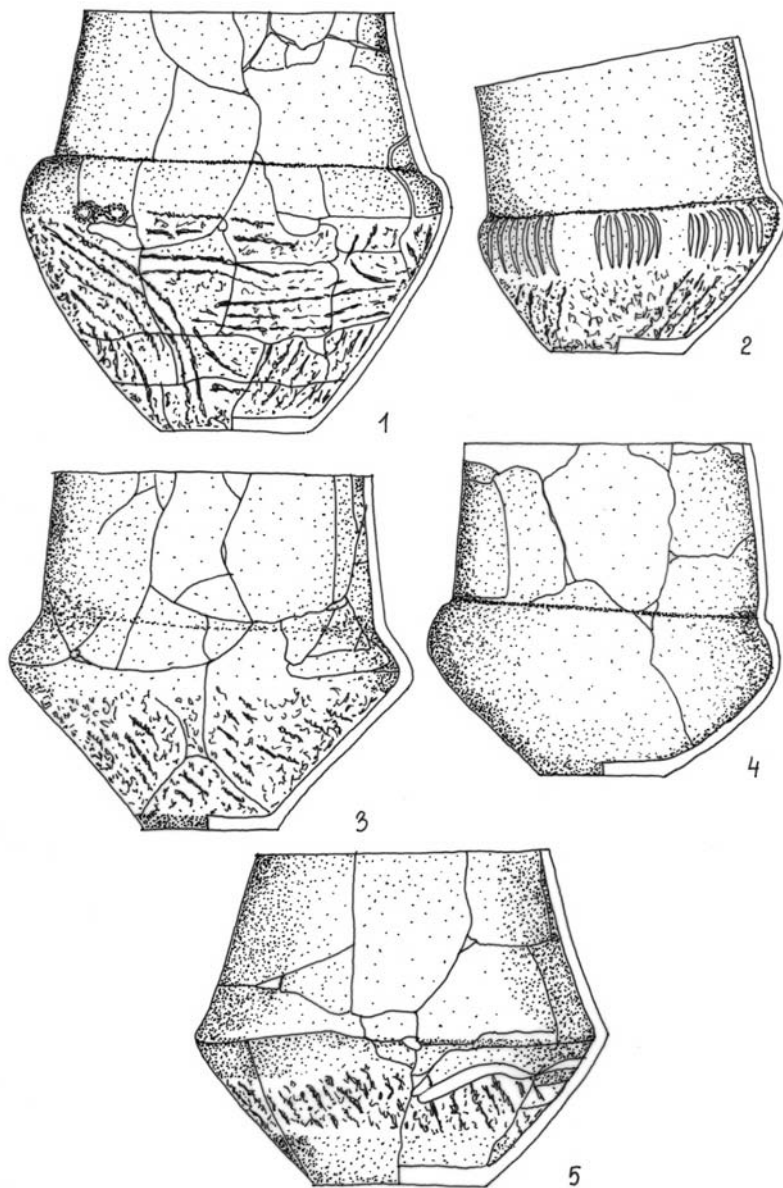
1. Naczynie dwustożkowate o płaskim dnie, silnie rozchylonym brzuścu przechodzącym bezpośrednio w stożkową szyję. Powierzchnia zewnętrzna wygładzona na szyi i pasie przydennym, poniżej największej wydętości brzuśca schropowacona, z ukośnym obmazywaniem palcami, brązowa. Powierzchnia wewnętrzna wygładzona, brązowa. Gлина z domieszką średnioziarnistą. Wys. 27-27,7 cm, śr. wylewu 24 cm, śr. dna 14,5 cm (tabl. II, 5).
2. Naczynie dwustożkowate o zaokrąglonym nieco załomie brzuśca przechodzącego w prawie cylindryczną szyję. Powierzchnia zewnętrzna szyi i wąskiego pasa przydennego wygładzona, jasnobrązowa. Brzusiec schropowacony, ukośnie obmazany. Powierzchnia wewnętrzna wygładzona, jasnobrunatna. Gлина

Tablica I. Łopuszno, pow. Kielce. Wazy. Nr 1-5 – 1/7 w. n., nr 6 – 1/6 w. n.

schudzona średnioziarnistą domieszką. Wys. 27 cm, śr. wylewu 23-24 cm, śr. dna 13 cm (tabl. IV, 5).

3. Naczynie dwustożkowate o łagodnym załomie brzuśca. Powierzchnia obustronnie wygładzona, ceglasto-brązowa. Wys. 23,5 cm, śr. wylewu 20,5 cm, śr. 8 cm (tabl. IV, 2).

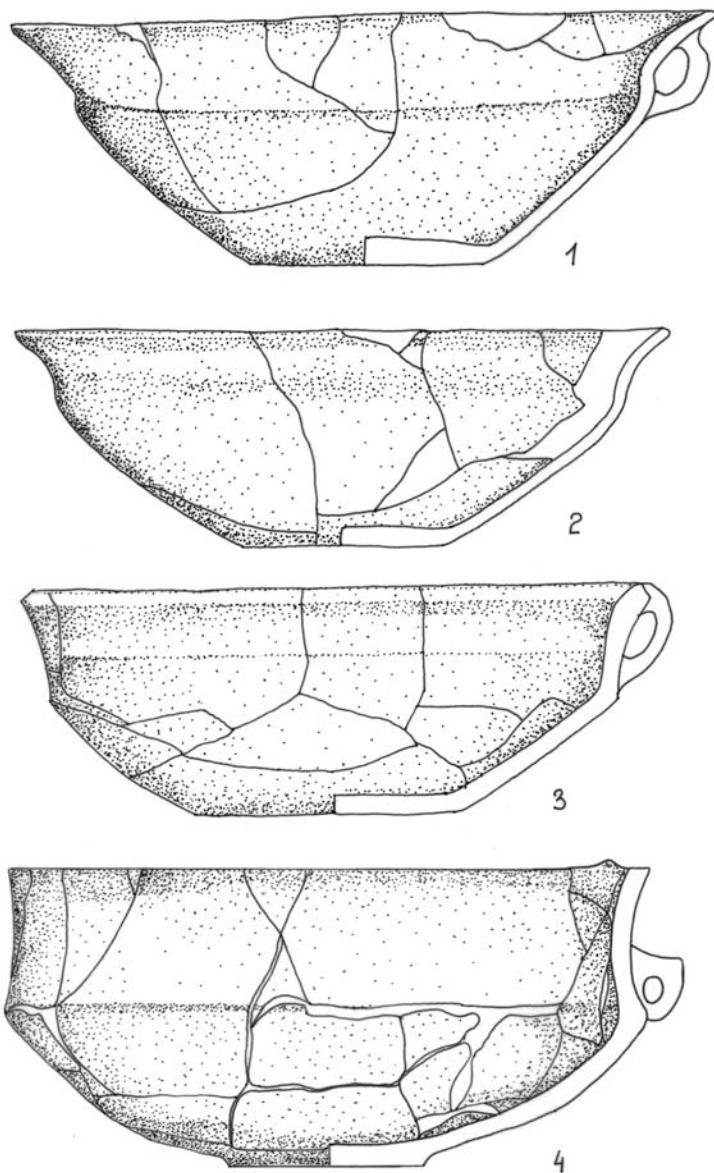
Tablica II. Łopuszno. Wazy (1-4). Naczynie dwustożkowate (5). 1/6 w. n.

4. Naczynie dwustożkowate o lekko zaokrąglonym załomie brzuśca, przechodzącego w wysoką stożkową szyję. Powierzchnia zewnętrzna szyi brunatno-ceglasta, wygładzona. Brzusiec mocno chropawacony, z poziomym obmazywaniem. Powierzchnia wewnętrzna brunatno-ceglasta, wygładzona. Gлина z domieszką średnioziarnistą. Wys. 32,5 cm, śr. wylewu 25,4 cm, śr. dna 14 cm (tabl. V, 1).

5. Naczynie dwustożkowate o łagodnie zaokrąglonym załomie brzuśca. Powierzchnia obustronnie wygładzona, jasnobrązowa. Gлина z domieszką średnioziarnistą. Wys. 23 cm, śr. wylewu 22,6 cm, śr. dna 11 cm (tabl. IV,4).
6. Naczynie dwustożkowate o ostrym załomie brzuśca przechodzącym bezpośrednio w stożkową szyję. Powierzchnia zewnętrzna szyi wygładzona, poniżej załomu delikatnie chropowata, brunatno-brązowa. Powierzchnia wewnętrzna gładzona, brązowa. Wys. 23,2 cm, śr. wylewu 21 cm, śr. dna 11 cm (tabl. V, 2).
7. Wysmukłe naczynie dwustożkowate o zaokrąglonym załomie brzuśca przechodzącego w stożkową szyję. Powierzchnia obustronnie wygładzona, jasnobrązowa. Gлина schudzona średnioziarnistą domieszką. Wys. 29 cm, śr. wylewu 18 cm, śr. dna 10,5 cm (tabl. VIII, 6).
8. Naczynie dwustożkowate o ostrym załomie brzuśca przechodzącym bezpośrednio w stożkową szyję. Dno płaskie. Powierzchnia zewnętrzna wygładzona w górnej partii, schropowata poniżej załomu, ceglasto-brązowa. Powierzchnia wewnętrzna wygładzona, brunatno-brązowa. Gлина schudzona średnioziarnistą domieszką. Wys. 31,4-33,2 cm, śr. wylewu 26,4 cm, śr. dna 14,4 cm (tabl. XI, 6).
9. Niewielkie naczynie o dwustożkowatym brzuścu i cylindrycznej szyjce, wyraźnie oddzielonej od brzuśca dookólnym wgłębieniem. Powierzchnia obustronnie wygładzona, jasnobrązowa z brunatnymi przebarwieniami. Gлина schudzona drobną domieszką. Wys. 15,5-16 cm, śr. wylewu 14,5 cm, śr. dna 8,5 cm (tabl. VI, 5).
10. Naczynie dwustożkowate o brzuścu lekko wydętym i przechodzącym łagodnie w stożkową szyjkę. Górna część naczynia wygładzona, poniżej załomu schropowata, barwy szarej, miejscami prawie czarnej. Powierzchnia wewnętrzna wygładzona, szara. Gлина z drobną domieszką. Wys. 19,7-20,4 cm, śr. wylewu 16,8 cm, śr. dna 10 cm (tabl. IX, 4).
11. Naczynie dwustożkowate o brzuścu z nisko umieszczonym załomem, przechodzącym łagodnie w stożkową szyjkę. Powierzchnia wygładzona, zewnątrz czarna, wewnątrz jasnobrązowa. Gлина schudzona drobną domieszką. Wys. 14,2 cm, śr. wylewu 13,4 cm, śr. dna 6,4 cm (tabl. VII, 5).
12. Dwustożkowate naczynie o nisko umieszczonym ostrym załomie brzuśca przechodzącego bezpośrednio w stożkową szyjkę. Powierzchnia starannie wygładzona, jasnobrązowa. Gлина schudzona średnioziarnistą domieszką. Wys. 17,2 cm, śr. wylewu 14,8 cm, śr. dna 8,2 cm (tabl. XII, 4).

WAZY

1. Waza o stożkowej zwięzającej się ku górze szyi. Brzusiec silnie rozchylony na zewnątrz, w górnej partii łagodnie zaokrąglony. Dno wyodrębnione, płaskie. Powierzchnia zewnętrzna szyi, górnej części brzuśca i pasa przydennego brunatno-ceglasta, wygładzona. Brzusiec poniżej załomu schropowaty. Powierzchnia wewnętrzna brunatno-ceglasta, wygładzona. Gлина z domieszką średnioziarnistą. Wys. 35 cm, śr. wylewu 30 cm, śr. dna 15 cm (tabl. I, 1).
2. Waza dwustożkowata o zaokrąglonym załomie brzuśca, przechodzącego łagodnie w stożkową szyję. Powierzchnia zewnętrzna szyi, górnej części brzuśca i pasa przydennego wygładzona, jasnobrązowa. Dolna część naczynia schro-

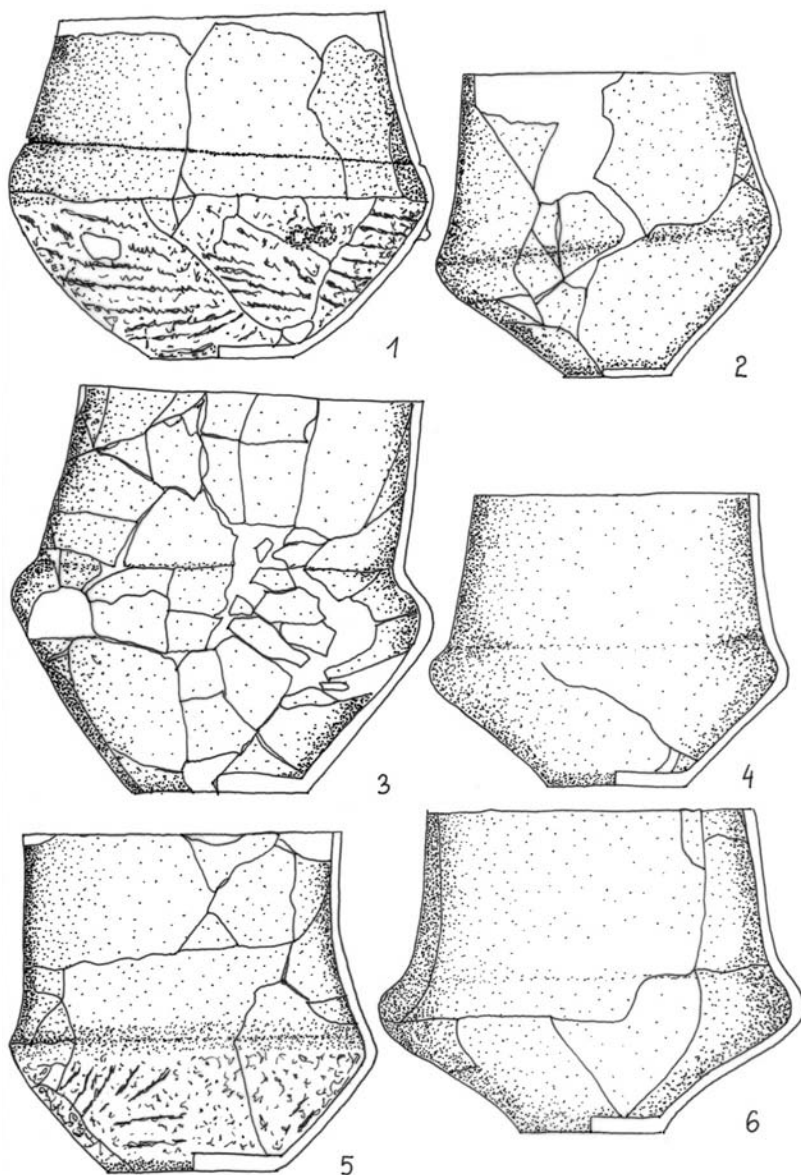
Tablica III. Łopuszno. Misy. 1/3 w. n.

powacona, z poziomym obmazywaniem palcami. Powierzchnia wewnętrzna jasnobrązowa, gładzona. Gлина schudzona średnioziarnistą domieszką. Wys. 33,3-34 cm, śr. wylewu 26,5 cm, śr. dna 12,5 cm (tabl. I, 3).

3. Waza z wysoką stożkową szyją osadzoną na łagodnie załamany brzuścu. Powierzchnia zewnętrzna brunatno-brązowa, poniżej załomu brzuśca chropo-

wacona, wyżej gładzona. Powierzchnia wewnętrzna brązowa, gładzona. Wys. 33,8-36 cm, śr. wylewu 28,4 cm, śr. dna 15 cm (tabl. I, 4).

4. Smukła waza o silnie rozchylonym brzuścu, zaokrąglonym w górnej części, przechodzącym w wyraźnie oddzielną stożkową szyję. Powierzchnia zewnętrzna szyi i części brzuśca wygładzona, jasnobrązowa. Dolna partia schropowacona, z pionowym obmazywaniem palcami. Powierzchnia wewnętrzna

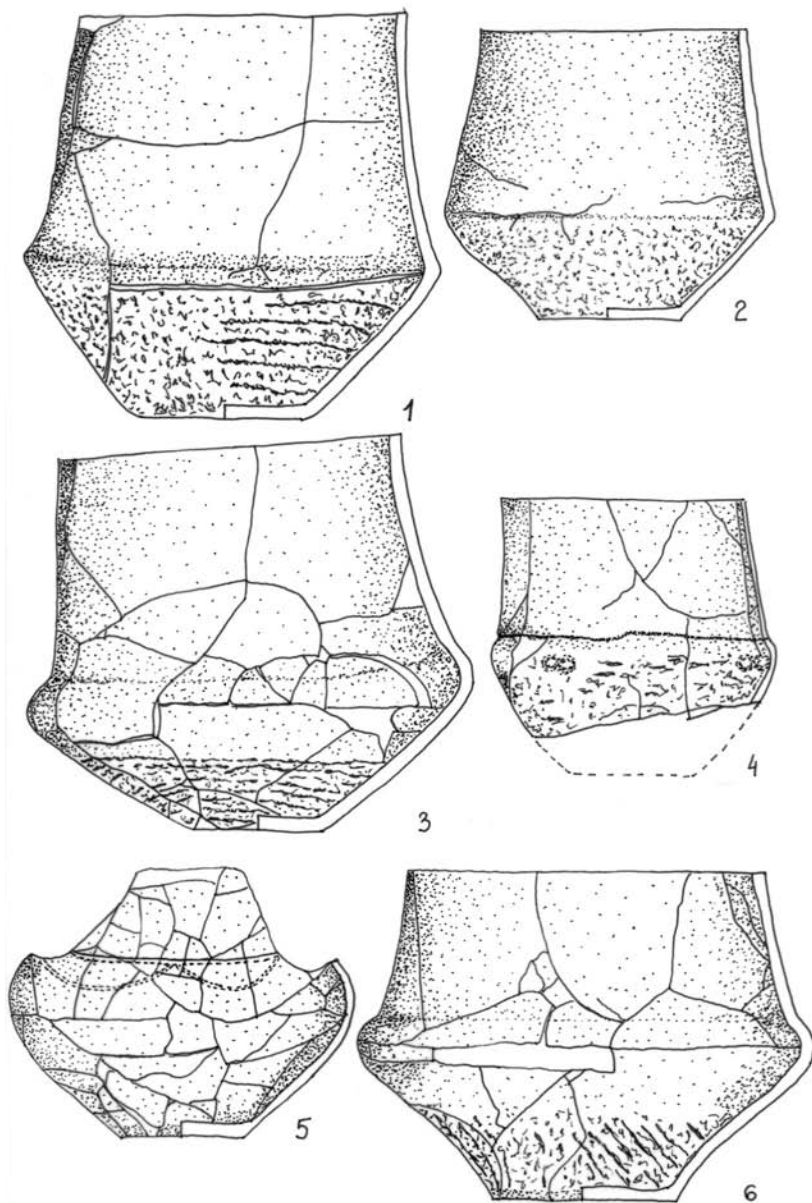
Tablica IV. Łopuszno. Wazy (1, 3, 6). Naczynia dwustożkowe (2, 4, 5). 1/6 w. n.

- jasnobrązowa, wygładzona. Głina z domieszką średnioziarnistą. Wys. 25,4-26,5 cm, śr. wylewu 22,8 cm, śr. dna 10 cm (tabl. I, 6).
5. Waza dwustożkowata z wyodrębnioną stożkowatą szyją. Powierzchnia zewnętrzna górnej części naczynia i pasa przydenne go wygładzona, brązowo-brązowa, poniżej załomu schropowacona z ukośnym obmazywaniem palcami. Powierzchnia wewnętrzna wygładzona, brązowo-brązowa. Wys. 29 cm, śr. wylewu 26 cm, śr. dna 10,8 cm (tabl. II, 3).
 6. Wysoka waza o brzuścu mocno rozchylonym, zaokrąglonym u góry i przechodzącym w stożkowatą, wyraźnie oddzieloną szyję. Powierzchnia zewnętrzna i wewnętrzna wygładzona, ceglasto-brązowa. Głina schudzona średnioziarnistą domieszką. Wys. 31-32,5 cm, śr. 27 cm, śr. dna 14 cm (tabl. IV, 3).
 7. Waza dwustożkowata o zaokrąglonym załomie lekko wydętego brzuśca przechodzącego w stożkowatą szyję, oddzieloną płytkim, szerokim, dookólnym wgłębieniem. Naczynie całkowicie obustronnie wygładzone, barwy jasnobrązowej. Wys. 27 cm, śr. wylewu 23,5 cm, śr. dna 10 cm (tabl. II, 4).
 8. Waza o przysadzistym brzuścu, zaokrąglonym u góry i przechodzącym w wysoką, stożkowatą, wyraźnie oddzieloną szyję, Powierzchnia zewnętrzna brązowa, poniżej załomu brzuśca chropowacona, z poziomym obmazywaniem, wyżej gładzona. Powierzchnia wewnętrzna brązowo-brązowa, gładzona. Wys. 29,7-32,2 cm, śr. wylewu 27 cm, śr. dna 10,5 cm (tabl. V, 3).
 9. Waza ze stożkowatą szyją, oddzieloną wyraźnie od słabo wydętego brzuśca. Powierzchnia obustronnie gładzona, jasnobrązowa. Głina schudzona drobną domieszką. Wys. 22 cm, śr. wylewu 21 cm, śr. dna 10,5 cm (tabl. VI, 2).
 10. Duża dwustożkowata waza o mocno zaokrąglonym załomie brzuśca, stożkowatej szyi i płaskim, silnie wyodrębnionym dnie. Naczynie górą gładkie, poniżej załomu brzuśca chropowacone, ukośnie obmazane. Powierzchnia zewnętrzna barwy brązowej z brązowymi plamami, wewnętrzna brązowo-brązowa. Wys. 26,5 cm, śr. wylewu 27 cm, śr. dna 13,5 cm (tabl. V, 6).
 11. Duża waza o baniastym brzuścu i stożkowatej szyi. Naczynie górą wygładzone, poniżej załomu brzuśca lekko schropowacone, barwy zewnętrznie jasnobrązowej, od środka brązowo-brązowej. Wys. 28 cm, śr. wylewu 25,5 cm, śr. dna 9,5 cm (tabl. VIII, 1).
 12. Przysadzista waza o brzuścu silnie rozchylonym, zaokrąglonym u góry i przechodzącym w prawie cylindryczną szyję. Dno wyodrębnione, płaskie. Powierzchnia obustronnie, całkowicie gładzona, brązowo-brązowa. Głina schudzona średnioziarnistą domieszką. Wys. 26,5 cm, śr. wylewu 26,5 cm, śr. dna 11 cm (tabl. IV, 6).
 13. Waza o stożkowatej, zwężającej się ku górze szyi, wyraźnie odgraniczonej od brzuśca, rozchylonego na zewnątrz, łagodnie zaokrąglony. Dno wyodrębnione, płaskie. Powierzchnia zewnętrzna szyi i górnej partii brzuśca ceglasto-brązowa, wygładzona. Dolna część wazy schropowacona, z poziomym obmazywaniem palcami. Na największej wydętości brzuśca ornament złożony z pionowych żłobków. Głina schudzona średnioziarnistą domieszką. Wys. 31,5 cm, śr. wylewu 27,5 cm, śr. dna 12,8 cm (tabl. I, 2).
 14. Waza z cylindryczną szyją, oddzieloną wgłębieniem od regularnie wydętego u góry brzuśca, zdobionego na największej wydętości grupami ukośnych, płytkich żłobków, przeciętnie po 8 w grupie. Dno płaskie. Powierzchnia zewnętrzna górnej części wygładzona, poniżej największej wydętości schropowacona, ceglasto-brązowa. Głina schudzona średnioziarnistą domieszką. Wys. 22,4-26 cm, śr. wylewu 21,5 cm, śr. dna 11,5 cm (tabl. II, 2).

15. Waza ze stożkową szyją, wyraźnie oddzieloną od wydłużonego, słabo wydętego brzuśca, zdobiona poniżej największej wydętości dwiema symetrycznie rozmieszczonymi grupami guzków, po dwa w grupie. Powierzchnia zewnętrzna poniżej załomu brzuśca schropowacona, obmazana poziomo i ukośnie palcami, wyżej wygładzona, barwy brunatno-brązowej. Powierzchnia wewnętrzna gładzona, brązowa. Gлина z domieszką średnioziarnistą. Wys. 34,4-35,4 cm, śr. wylewu 25,2 cm, śr. dna 12 cm (tabl. II, 1).
16. Przysadzista waza o silnie rozchylonym brzuścu, górą zaokrąglonym, przechodzącym w wyraźnie oddzieloną, stożkową szyję. Powierzchnia zewnętrzna jasnobrązowa, wygładzona w górnej części i w pasie przydennym, w dolnej schropowacona, z poziomym obmazywaniem palcami. Powierzchnia wewnętrzna brązowa, wygładzona. Poniżej załomu brzuśca występują cztery symetrycznie rozmieszczone listwy. Wys. 29-30 cm, śr. wylewu 26,5 cm, śr. dna 11 cm (tabl. I, 5).
17. Waza o baniastym brzuścu, zaokrąglonym u góry i przechodzącym łagodnie w stożkową szyję, oddzieloną od brzuśca dookólnym żłobkiem. Poniżej załomu występują cztery pary równo rozmieszczonych guzów. Powierzchnia zewnętrzna górnej części naczynia wygładzona, dolnej schropowacona, z ukośnym obmazywaniem palcami, ciemnobrunatna. Powierzchnia wewnętrzna wygładzona, jasnobrązowa. Gлина z domieszką średnioziarnistą. Wys. 27-27,5 cm, śr. wylewu 25,5 cm, śr. dna 11 cm (tabl. IV, 1).
18. Waza o słabo zaokrąglonym załomie brzuśca, przechodzącego w niemal cylindryczną szyjkę. Naczynie górą gładkie, od załomu brzuśca schropowacone, ornamentowane czterema symetrycznie rozmieszczonymi parami guzków i dookólną linią rytą w miejscu wyodrębnienia szyi. Powierzchnia zewnętrzna szara do prawie czarnej, wewnętrzna jasnobrązowa. Wys. 22 cm, śr. wylewu 19,4 cm (tabl. V, 4).
19. Fragmenty wazy o stożkowej szyi, oddzielonej od brzuśca dookólnym żłobkiem. Powierzchnia zewnętrzna szyi wygładzona, czarna, wewnętrzna jasnobrązowa. Gлина schudzona drobnoziarnistą domieszką.
20. Fragment wazy (brak części szyi) o baniastym brzuścu i stożkowej szyi, oddzielonej od brzuśca dookólną linią rytą. Poniżej występuje ornament złożony z poziomego rzędu nakłuwanych kresek oraz dwóch rzędów w układzie festonowym. Powierzchnia obustronnie wygładzona, ceglasto-brązowa, przechodząca w szaro-czarłą w partii przydennej. Gлина schudzona drobną domieszką. Wys. zachowana 21,5 cm, śr. dna 9,5 cm (tabl. V, 5).
21. Waza dwustożkowa o zaokrąglonym załomie, z wyodrębnioną za pomocą wgłębienia w górnej części szyją. Dno płaskie. Naczynie górą gładkie, poniżej załomu chropowacone, poziomo obmazane, barwy jasnobrązowej z brunatnymi plamami. Powierzchnia wewnętrzna wygładzona, brązowa. Gлина schudzona gruboziarnistą domieszką. Wys. 25-26 cm, śr. wylewu 22,4 cm, śr. dna 10 cm (tabl. VIII, 3).
22. Gładka asymetryczna waza dwustożkowa, z wyodrębnioną szyją i płaskim dnem. Powierzchnia zewnętrzna barwy brunatno-brązowej, wewnętrzna brązowej. Gлина schudzona średnioziarnistą domieszką. Wys. 23 cm, śr. wylewu 19,5 cm, śr. dna 10 cm (tabl. VIII, 2).
23. Przysadzista waza ze stożkową szyją osadzoną na łagodnie wydętym brzuścu i oddzieloną od niego dookólnym wgłębieniem. Powierzchnia obustronnie wygładzona, jasnobrązowa z brunatnymi przebarwieniami. Gлина schudzona

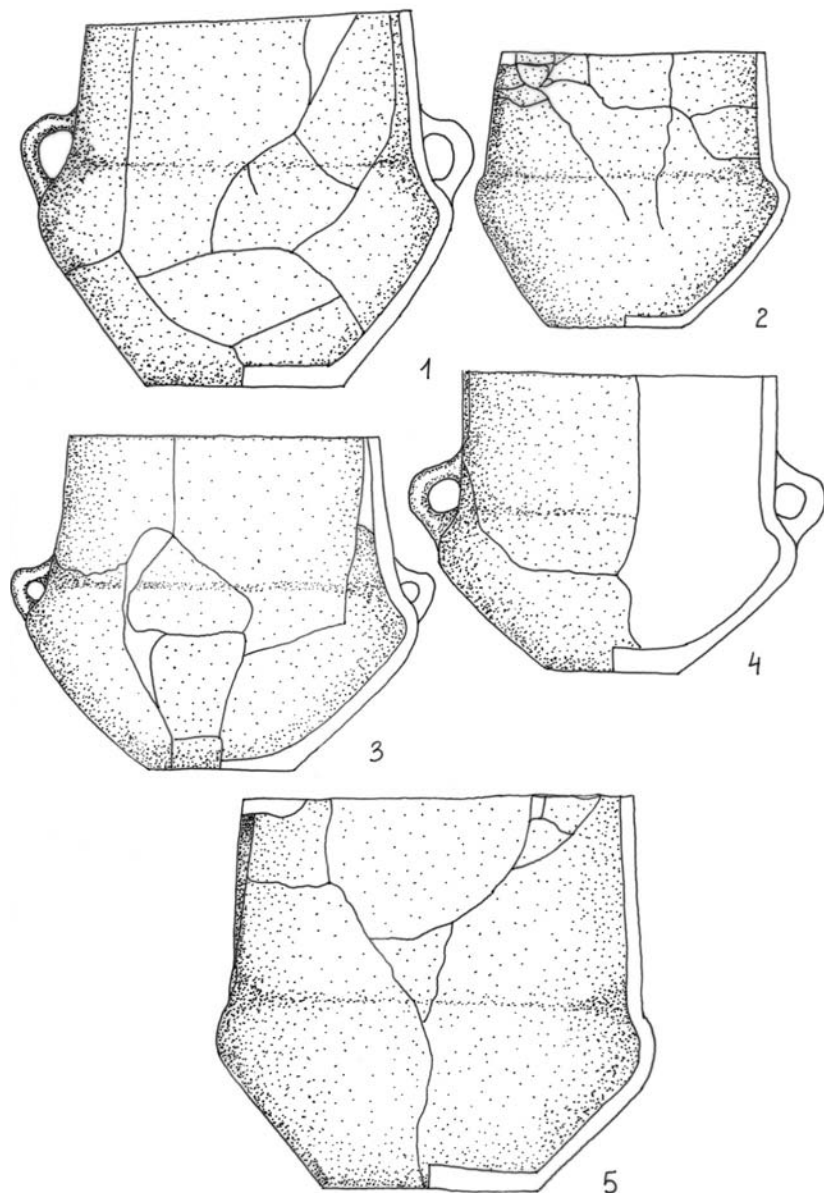
średnioziarnistą domieszką. Wys. 21,5 cm, śr. wylewu 24 cm, śr. dna 10,5 cm (tabl. VIII, 4).

24. Wysoka waza o rozchylonym mocno brzuchu z zaokrąglonym załomem przechodzącym w wyraźnie oddzielną wgłębieniem stożkową szyję. Powierzchnia obustronnie wygładzona, jasnobrązowa. Wys. 19 cm, śr. wylewu 16 cm, śr. dna 7,5 cm (tabl. VII, 2)

Tablica V. Łopuszno. Wazy (3-6). Naczynia dwustożkowate (1, 2). 1/6 w. n.

25. Waza dwustożkowata o zaokrąglonym brzuścu przechodzącym bezpośrednio w stożkową szyjkę, zdobiona dookolnym żłobkiem na granicy szyi i brzuśca oraz ornamentem plastycznym w postaci czterech listew nalepionych poniżej załomu. Powierzchnia brunatno-brązowa, zewnątrz w partii górnej wygładzona, poniżej największej wydętości obmazana ukośnie. Gлина schudzona średnioziarnistą domieszką. Wys. 32 cm, śr. wylewu 23,5 cm, śr. dna 10 cm (tabl. VIII, 5)
26. Waza dużych rozmiarów, dwustożkowata, o zaokrąglonym załomie, ze stożkową szyją wyodrębnioną dookolnym żłobkiem. Powierzchnia zewnętrzna brunatno-brązowa, w górnej części wygładzona, poniżej największej wydętości silnie schropowana. Powierzchnia wewnętrzna gładzona, brunatno-brązowa. Gлина schudzona średnioziarnistą domieszką. Wys. 26,4-28 cm, śr. wylewu 27 cm, śr. dna 11,5 cm (tabl. IX, 1).
27. Waza dwustożkowata o lekko wydętym brzuścu przechodzącym łagodnie w cylindryczną szyję. Na granicy szyi i brzuśca biegnie dookolny żłobek. Naczynie zdobione jest czterema guzami, dolepienymi symetrycznie poniżej załomu. Powierzchnia zewnętrzna w górnej partii wazy wygładzona, w dolnej schropowana, barwy od jasnobrązowej do ciemnobrunatnej. Powierzchnia wewnętrzna gładka, brunatno-brązowa. Gлина schudzona drobną domieszką. Wys. 21 cm, śr. wylewu 20,4 cm, śr. dna 9,5 cm (tabl. IX, 2).
28. Duża waza ze stożkową szyją osadzoną na znacznie wydętym brzuścu. Dno wyodrębnione, płaskie. Powierzchnia obustronnie wygładzona, brązowa. Gлина z domieszką średnioziarnistą. Wys. 26,5-27 cm, śr. wylewu 27 cm, śr. dna 12 cm (tabl. IX, 3).
29. Waza w przybliżeniu dwustożkowata o mocno wydętym, przysadzistym brzuścu z wyodrębnioną stożkową szyją. Dno niewyodrębnione. Naczynie wygładzone w górnej partii, poniżej największej wydętości lekko schropowane, barwy brunatno-brązowej. Wewnątrz wygładzone, szaro-brązowe. Wys. 28,5 cm, śr. wylewu 27,2 cm, śr. dna 12 cm (tabl. IX, 6).
30. Dwustożkowata waza o zaokrąglonym załomie brzuśca przechodzącego bezpośrednio w wysoką, stożkową szyję, odgranieczoną od brzuśca dookolnym żłobkiem. Poniżej załomu naczynia znajdują się cztery podłużne, symetrycznie rozmieszczone guzy. Powierzchnia zewnętrzna górnej partii wygładzona, w dolnej schropowana i obmazana poziomo, brunatno-jasnobrązowa. Powierzchnia wewnętrzna wygładzona, brązowa. Gлина schudzona średnioziarnistą domieszką. Wys. 28,4 cm, śr. wylewu 22,4 cm, śr. dna 11,2 cm (tabl. XI, 2).
31. Duże naczynie wazowate o rozszerzonym brzuścu z mocno zaokrąglonym załomem, przechodzącym w wyraźnie wydzieloną stożkową szyję. Zdobione dookolnym żłobkiem w miejscu wyodrębnienia szyi oraz czterema listwami z odciskami paznokciowymi poniżej załomu. Powierzchnia zewnętrzna górnej partii i pasa przydenne go wygładzona, w dolnej schropowana, jasnobrązowa. Powierzchnia wewnętrzna wygładzona, jasnobrązowa. Gлина schudzona średnioziarnistą domieszką. Wys. 27-27,5 cm, śr. wylewu 23,5 cm, śr. dna 9,3 cm (tabl. XI, 3).
32. Przysadzista, szeroka waza o lekko wydętym brzuścu z mocno zaokrąglonym załomem, przechodzącym w niską, wyraźnie wyodrębnioną dookolnym wgłębieniem, stożkową szyję. Waza zdobiona jest pionowymi bruzdami, umieszczonymi gęsto na maksymalnej wydętości brzuśca. Powierzchnia zewnętrzna

Tablica VI. Łopuszna. Amfory (1, 3, 4). Wazy (2, 5). Nr 1, 3, 4, 5 – 1/3 w. n., nr 2 – 1/6 w. n.

szyi wygładzona, brzuśca lekko schropowacona, brązowa. Powierzchnia wewnętrzna wygładzona, brązowa. Gлина schudzona drobną domieszką. Wys. 26,6 cm, śr. wylewu 29,5-30 cm, śr. dna 12 cm (tabl. XIII, 1).

33. Wysoka waza o silnie rozchylonym brzuścu, górą zaokrąglonym i przechodzącym ostro w wyraźnie wyodrębnioną stożkową szyję. Dno wydzielone

- płaskie. Powierzchnia zewnętrzna szyi i części brzuśca wygładzona, poniżej załomu lekko schropowacona, brązowa. Powierzchnia wewnętrzna wygładzona, brunatno-brązowa. Głina schudzona średnioziarnistą domieszką. Wys. 44,5 cm, śr. wylewu 28 cm, śr. dna 12 cm (tabl. XIII, 2).
34. Waza o półkulistym niskim brzuścu, przechodzącym bezpośrednio w cylindryczną szyję, oddzieloną dookólnymi żłobkami. Na wysokości załomu występują cztery równomiernie rozmieszczone listwy. Powierzchnia zewnętrzna szyi wygładzona, brzuśca schropowacona, czarna. Powierzchnia wewnętrzna gładka, brązowa. Głina z drobną domieszką. Wys. 26,5 cm, śr. wylewu 22,5 cm, śr. dna 10 cm (tabl. XI, 4).
35. Bardzo wysokie naczynie wazowate o silnie rozchylonym brzuścu, górą zaokrąglonym i przechodzącym w wyraźnie wydzieloną głębokim wcięciem szyję. Powierzchnia zewnętrzna szyi i części brzuśca wygładzona, poniżej załomu lekko schropowacona, brązowa. Powierzchnia wewnętrzna wygładzona, brązowa. Głina schudzona średnioziarnistą domieszką. Wys. 44,5 cm, śr. wylewu 28 cm, śr. brzuśca 39,5 cm, śr. dna 12 cm (tabl. XIV, 2).
36. Waza o półkulistym, niskim brzuścu przechodzącym bezpośrednio w cylindryczną szyjkę. W miejscu przejścia brzuśca w szyję biegną dwa dookólne żłobki. Na wysokości załomu występują cztery równomiernie rozmieszczone dolepione listwy. Powierzchnia zewnętrzna szyi wygładzona, brzuśca schropowacona, czarna. Powierzchnia wewnętrzna wygładzona, brązowa. Głina schudzona drobną domieszką. Wys. 26,5 cm, śr. wylewu 22,5 cm, śr. dna 10 cm (tabl. XI, 1).

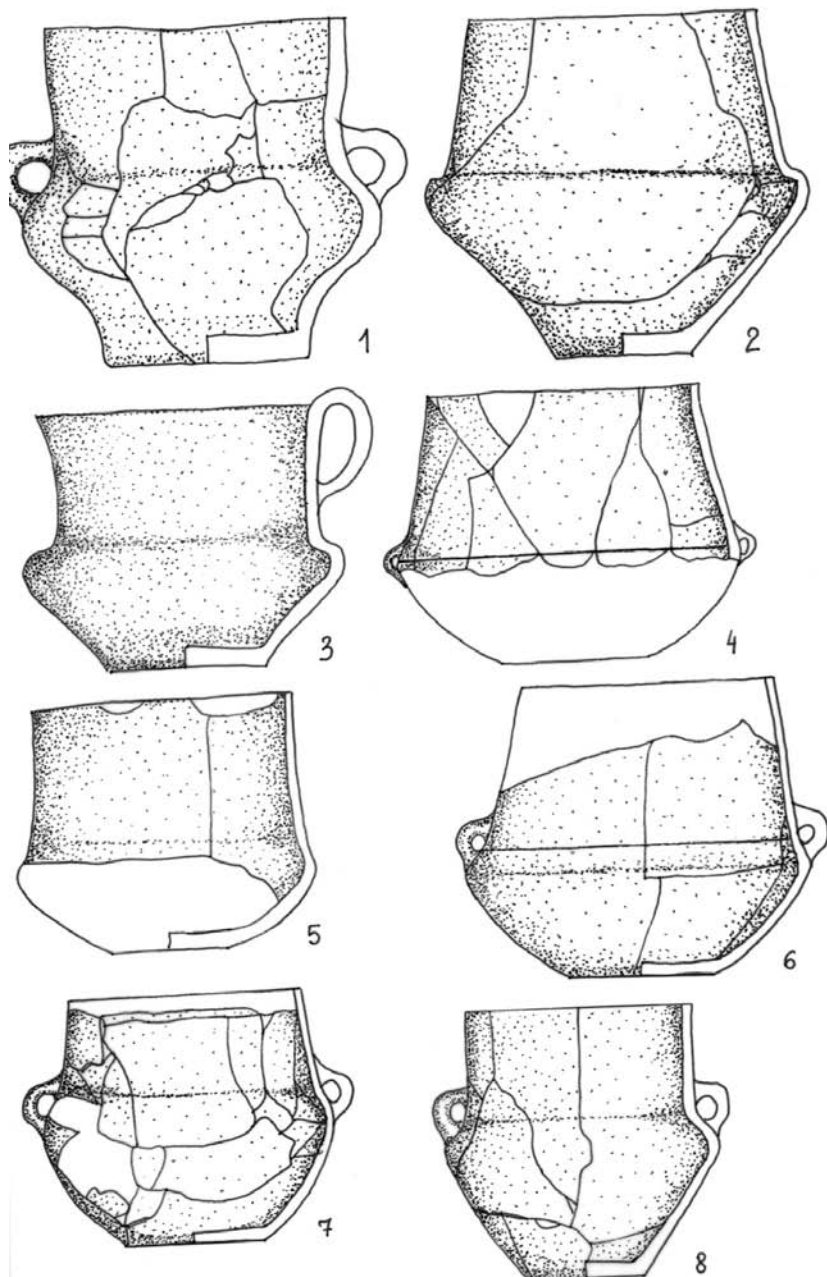
AMFORY

1. Amfora o dwustożkowatym brzuścu z dwoma uszkami nad załomem, przechodzącym w stożkowatą szyjkę. Załom brzuśca lekko zaokrąglony. Powierzchnia obustronnie, całkowicie wygładzona, brunatno-brązowa. Głina schudzona drobną domieszką. Wys. 14,5 cm, śr. wylewu 12 cm, śr. dna 8 cm (tabl. VI, 1)
2. Amfora o mocno zaokrąglonym załomie brzuśca, przechodzącym w wyraźnie oddzieloną, cylindryczną szyjkę. Dno wyodrębnione, płaskie. Dwa małe uszka umieszczone są nad załomem. Powierzchnia obustronnie całkowicie gładzona, brunatno-brązowa. Głina schudzona drobną domieszką. Wys. 19 cm, śr. wylewu 15,5 cm, śr. dna 11 cm (tabl. VII, 1).
3. Amfora o baniastym brzuścu przechodzącym łagodnie w cylindryczną szyjkę. Nad załomem brzuśca znajdują się dwa małe uszka. Powierzchnia obustronnie, całkowicie gładzona, brązowa. Wys. 14 cm, śr. wylewu 11,5 cm, śr. dna 5 cm (tabl. VI, 3).
4. Amfora o półkulistej części dolnej przechodzącej łagodnie w stożkowatą szyjkę, oddzieloną od brzuśca dookólnym żłobkiem, z dwoma kolankowatymi uszkami na nisko umieszczonym załomie. Powierzchnia wygładzona, zewnątrz szaro-czarna, wewnątrz szara. Głina schudzona drobną domieszką. Wys. 15 cm, śr. wylewu 15 cm (tabl. VII, 4).
5. Amfora o baniastym brzuścu i wyraźnie wyodrębnionej, cylindrycznej szyjce, z dwoma kolankowatymi uszkami nad załomem. Dno płaskie. Powierzchnia obustronnie wygładzona, lekko szorstka, brunatno-brązowa. Wys. 12 cm, śr. wylewu 11,6 cm, śr. dna 5 cm (tabl. VI, 4).

6. Amfora o baniastym brzuścu przechodzącym łagodnie w stożkową szyjkę, z dwoma kolankowatymi uszkami nad załomem. Dno płaskie. Powierzchnia obustronnie wygładzona, brązowa z brunatnymi przebarwieniami. Gлина z drobną domieszką. Wys. 13,8 cm, śr. wylewu 12,5 cm, śr. dna 7,5 cm (tabl. VII, 7).
7. Amfora o dwustożkowatym brzuścu przechodzącym łagodnie w stożkową szyjkę, z dwoma uszkami nad załomem i płaskim dnem. Na granicy szyjki i brzuśca biegnie dookoła żłobek. Powierzchnia wygładzona, brunatno-czarna. Gлина schudzona drobną domieszką. Wys. 16,1 cm, śr. wylewu 13,8 cm, śr. dna 8,3 cm (tabl. VII, 6).
8. Amfora o dwustożkowatym brzuścu z dwoma uszkami nad ostrym załomem, przechodzącym w wyraźnie wyodrębnioną cylindryczną szyjkę. Dno płaskie. Powierzchnia obustronnie wygładzona, jasnobrązowa. Gлина schudzona drobną domieszką. Wys. 15,2 cm, śr. wylewu 12,3 cm, śr. dna 6 cm (tabl. VII, 8).

MISY

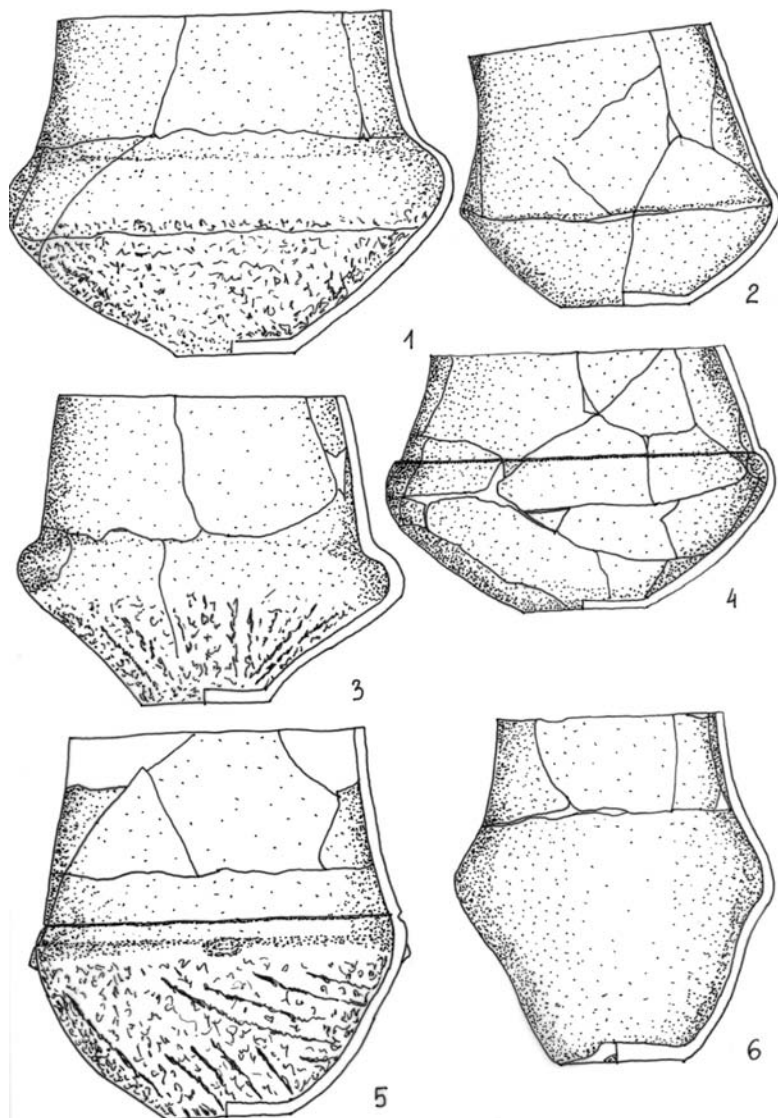
1. Misa profilowana o wylewie mocno rozchylonym i silnie podciętej szyjce przechodzącej w lekko wydęty brzusec. Zaopatrzona w ucho umieszczone pod krawędzią wylewu. Powierzchnia brunatno-brązowa, wygładzona. Gлина schudzona średnioziarnistą domieszką. Wys. 10 cm, śr. wylewu 27,5 cm, śr. dna 9 cm (tabl. III, 1).
2. Misa profilowana o rozchylonym wylewie i silnie podciętej szyjce, która przechodzi w lekko wydęty brzusec. Misa zachowana fragmentarycznie, stąd trudno określić czy miała ucho. Powierzchnia brunatno-brązowa, wygładzona. Gлина schudzona średnioziarnistą domieszką. Wys. 8,5 cm, śr. 8 cm (tabl. III, 2).
3. Misa profilowana z wyraźnie odcinającą się wysoką szyjką i ostrym załomem brzuśca oraz z uchem łączącym krawędź wylewu z załomem brzuśca. Powierzchnia obustronnie gładka, brunatno-brązowa. Gлина schudzona drobną domieszką. Wys. 9 cm, śr. wylewu 24 cm, śr. dna 10 cm (tabl. III, 3).
4. Fragmenty misy profilowanej, o powierzchni obustronnie wygładzonej, zewnątrz czarnej, wewnątrz jasnobrązowej. Gлина z domieszką drobnoziarnistą.
5. Misa profilowana o mocno rozchylonym wylewie, silnie podciętej szyjce przechodzącej w lekko wydęty brzusec o zaznaczonym załomie. Grube, taśmowate ucho łączy krawędź wylewu z załomem. Powierzchnia starannie wygładzona, brązowo-piaskowa. Gлина schudzona drobną domieszką. Wys. 7,4-8 cm, śr. wylewu 22 cm, śr. dna 6,8 cm (tabl. X, 1).
6. Głęboka profilowana misa o półkulistym brzuścu z zaznaczonym załomem oraz wysokiej szyi, słabo rozchylonej na zewnątrz. Nad załomem brzuśca umieszczone jest kolankowate uszko, a na krawędzi wylewu trzy trójkątne wypustki, rozmieszczone symetrycznie po stronie ucha. Powierzchnia starannie wygładzona, zewnątrz czarna, wewnątrz jasnobrązowa. Gлина schudzona drobną domieszką. Wys. 12,7 cm, śr. wylewu 28,4 cm, śr. dna 8,8 cm (tabl. XIII, 3).
7. Głęboka profilowana misa o półkulistym brzuścu z zaznaczonym załomem oraz wyraźnie odcinającej się, wysokiej, słabo wychylonej na zewnątrz szyi. Duże kolankowate uszko łączy krawędź wylewu z załomem. Powierzchnia

Tablica VII. Łopuszno. Amfory (1, 4, 6, 7, 8). Wazy (2, 5). Kubek (3). 1/4 w. n.

wygładzona, piaskowo-brązowa. Głina schudzona drobną domieszką. Wys. 11,4-12,2 cm, śr. wylewu 33,8 cm, śr. dna 12,4 cm (tabl. XIV, 1).

8. Profilowana misa o wylewie mocno rozchylonym i silnie podciętej szyjce przechodzącej w lekko wydęty brzusec. Dno mocno wyodrębnione, płaskie. Kolan-kowate ucho łączy krawędź wylewu z załosem brzuśca. Powierzchnia wygładzona, piaskowo-brązowa. Głina nieco schudzona. Wys. 11,5 cm, śr. wylewu 32,7 cm, śr. dna 8 cm (tabl. XIV, 2).

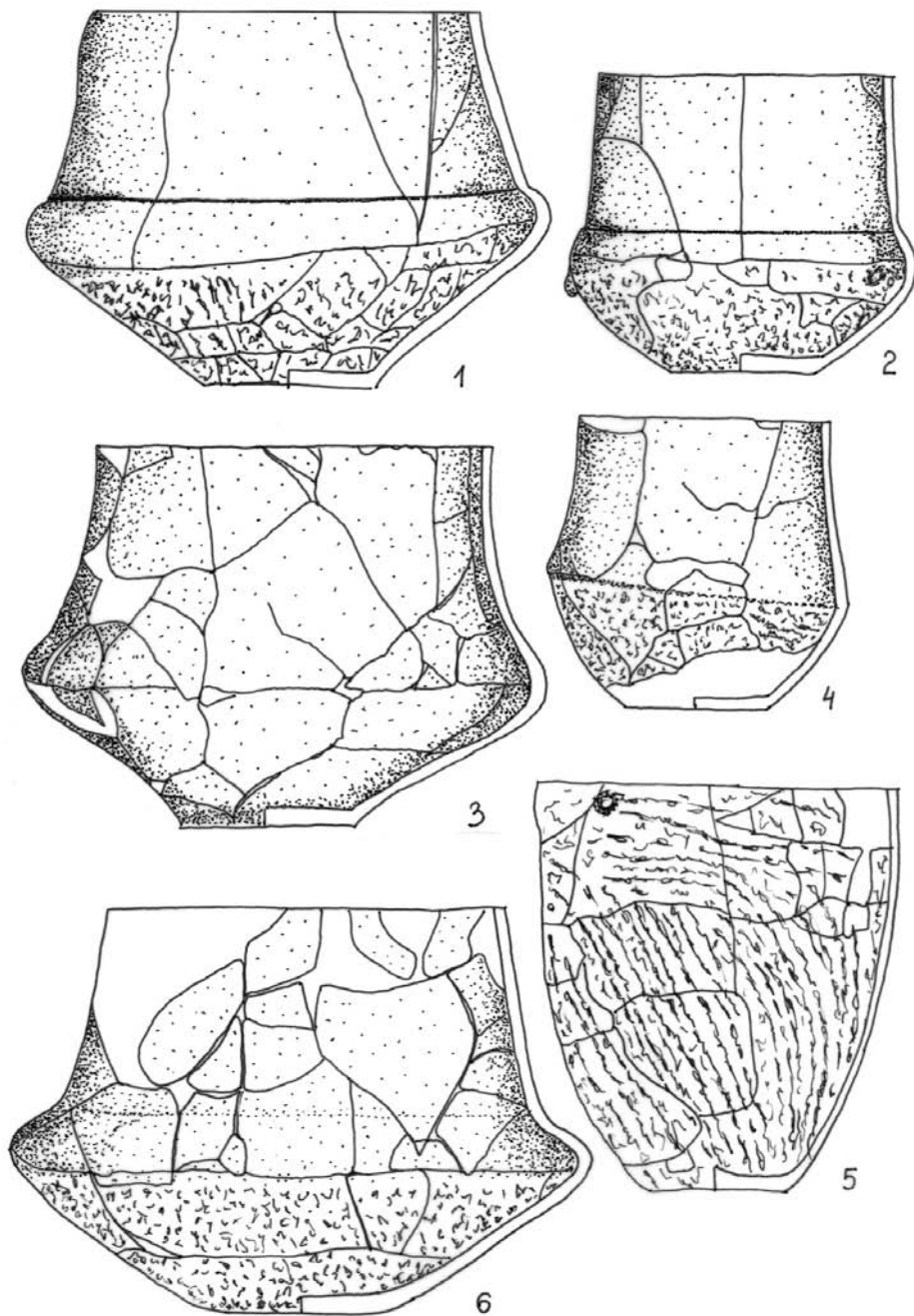

Tablica VIII. Łopuszno. Wazy (1, 3, 4, 5). Naczynia dwustożkowate (2, 6). 1/6 w. n.

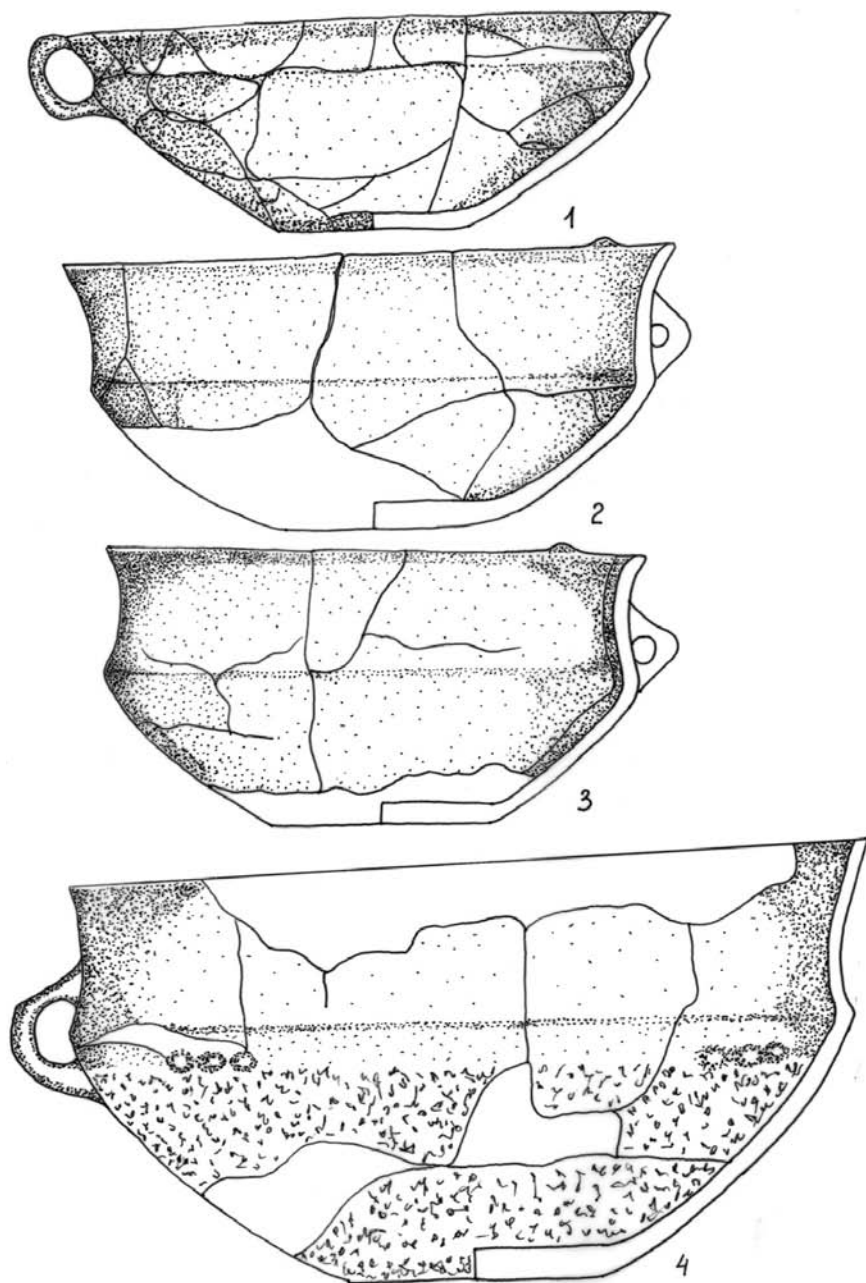
9. Głęboka profilowana misa o półkulistym brzuścu, z wyraźnie odcinającą się, wysoką szyją i z ostrym załomem brzuśca. Na krawędzi wylewu, od strony ucha, umieszczone są dwie trójkątne wypustki. Dno wyodrębnione płaskie. Ucho usytuowane nad załomem. Powierzchnia starannie wygładzona, zewnątrz brunatno-czarna, wewnątrz brązowa. Głina lekko schudzona. Wys. 11,8 cm, śr. wylewu 25 cm, średn. dna 7,6 cm (tabl. III, 4).
10. Głęboka profilowana misa o półkulistym brzuścu z zaznaczonym załomem i szerokiej dosyć wysokiej szyi, słabo rozchylonej na zewnątrz. Małe kolankowate uszko znajduje się nad załomem. Na krawędzi wylewu, po stronie ucha umieszczone są dwie trójkątne wypustki. Powierzchnia obustronnie wygładzona, brązowa. Głina lekko schudzona. Wys. 10-11 cm, śr. wylewu 22,5 cm, śr. dna 6,3 cm (tabl. X, 2).
11. Głęboka profilowana misa o półkulistym brzuścu z zaznaczonym załomem przechodzącym w wysoką szyjkę. Dno płaskie. Małe kolankowate uszko umieszczone nad załomem. Na krawędzi wylewu dwie trójkątne wypustki usytuowane symetryczne od strony ucha. Powierzchnia wygładzona, zewnątrz szaro-czarna, wewnątrz – jasnobrązowa. Wys. 10,5 cm, śr. wylewu 18,9 cm, śr. dna 7,8 cm (tabl. X, 3).
12. Głęboka profilowana misa z wysoką słabo wychyloną na zewnątrz szyją. Brzusiec półkulisty z ostrym załomem. Na załomie umieszczone jest kolankowate uszko. Poniżej załomu cztery grupy guzów plastycznych, po trzy w grupie. Powierzchnia zewnętrzna szyi wygładzona, brzuśca silnie schropowacona, brązowa. Powierzchnia wewnętrzna wygładzona, czarna. Głina lekko schudzona. Wys. 16 cm, śr. wylewu 29 cm, śr. dna 9 cm (tabl. X, 4).

NACZYNNIA JAJOWATE – GARNKI

1. Dolna część garnka o powierzchni zewnętrznej silnie schropowaconej, jasnobrązowej, wewnętrznej wygładzonej, brązowej. Dno płaskie. Domieszka średnioziarnista. Śr. dna 9,2 cm, wys. zachowana 12,4 cm.
2. Garnek jajowaty o załomie brzuśca powyżej połowy wysokości. Wylew prosty. Dno płaskie. Poniżej wylewu znajdują się symetrycznie rozmieszczone, plastyczne guzki. Powierzchnia zewnętrzna schropowacona, obmazana ukośnie i poziomo, jasnobrązowa z brunatnymi plamami. Powierzchnia wewnętrzna wygładzona, ceglasto-brązowo-brunatna. Wys. 28-28,5 cm, śr. wylewu 25 cm, śr. dna 10 cm (tabl. IX, 5).
3. Garnek lekko profilowany o słabo wydętym brzuścu i brzegu wychylonym nieco na zewnątrz. Szyjka krótka, słabo zaznaczona. Dno płaskie. Pod krawędzią znajdują się dwa kolankowate uszka. Powierzchnia zewnętrzna pionowo obmazana, piaskowo-brązowa. Powierzchnia wewnętrzna wygładzona, brązowa. Głina schudzona średnioziarnistą domieszką. Wys. 20,2-20,7 cm, śr. wylewu 16,5-19 cm, śr. dna 9,6 cm (tabl. XI, 1).
4. Garnek jajowaty o słabo wydętym brzuścu, z załomem umieszczonym powyżej połowy wysokości. Brzeg lekko nachylony do środka. Dno płaskie. Powierzchnia zewnętrzna schropowacona i ukośnie obmazana, jasnobrązowa. Powierzchnia wewnętrzna gładzona, brązowa. Głina z domieszką średnioziarnistą. Wys. 31,2-32, 4 cm, śr. wylewu 23,4 cm, śr. dna 10 cm (tabl. XI, 5).

Tablica IX. Łopuszno. Wazy (1, 2, 3, 6). Naczynie dwustożkowate (4). Garnek (5). 1/6 w. n.

Tablica X. Łopuszno. Misy. 1/3 w. n.

CZERPAKI

1. Czerpak półkulisty o płaskim dnie. Pierwotnie posiadał taśmowate ucho wystające ponad krawędź wylewu. Powierzchnia starannie wygładzona, brązowa. Glina lekko schudzona. Wys. 5,5 cm, śr. wylewu 8,5 cm, śr. dna 3,5 cm (tabl. XII, 1).
2. Czerpak półkulisty o wyodrębnionym, płaskim dnie i z dużym taśmowatym uchem wystającym ponad krawędź wylewu. Powierzchnia wygładzona, brązowa. Glina nieco schudzona. Wys. 3,4 cm, śr. wylewu 7,2 cm, śr. dna 3 cm (tabl. XII, 2).
3. Czerpak półkulisty o słabo wyodrębnionym dnie, ucho taśmowate wystające ponad krawędź wylewu. Powierzchnia wygładzona, brązowa. Glina lekko schudzona. Wys. 5,2 cm, śr. wylewu 8 cm, śr. dna 3 cm (tabl. XII, 3).
4. Czerpak profilowany o słabo wyodrębnionym dnie, półkulistym brzuścu z zaznaczonym załomem, przechodzącym w dość wysoką szyjkę. Grube ucho łączy krawędź wylewu z załomem brzuśca. Powierzchnia szorstka, ceglasto-brązowa. Glina schudzona drobną domieszką. Wys. 8,4 cm, śr. wylewu 12,2 cm, śr. dna 4,5 cm (tabl. XII, 7).
5. Czerpak profilowany z wyraźnie zaznaczoną, podciętą szyjką i rozchylonym na zewnątrz wylewem. Dno słabo wyodrębnione. Taśmowate ucho wystaje ponad krawędź wylewu. Powierzchnia wygładzona, piaskowo-brązowa. Glina schudzona drobną domieszką. Wys. 7,6 cm, śr. wylewu 10,8 cm, śr. dna 3,4 cm (tabl. XII, 5).
6. Czerpak profilowany o niewyodrębnionym dnie, półkulistym brzuścu z zaznaczonym załomem i wyraźnie zaznaczoną krótką szyjką. Taśmowate ucho wystaje ponad krawędź wylewu. Powierzchnia wygładzona, brunatno-ceglasta. Glina lekko schudzona. Wys. 6,3 cm, śr. wylewu 9,6 cm, śr. dna 1,9 cm (tabl. XII, 6).

KUBKI

1. Kubek o baniastym brzuścu i wyodrębnionej w przybliżeniu cylindrycznej szyjce. Taśmowate ucho wystaje ponad krawędź wylewu. Dno płaskie. Powierzchnia starannie wygładzona, brązowa o różnych odcieniach. Glina z drobną domieszką. Wys. 14,4 cm, śr. wylewu 15,6 cm, śr. dna 8, 2 cm (tabl. VII, 3).

OZDOBY

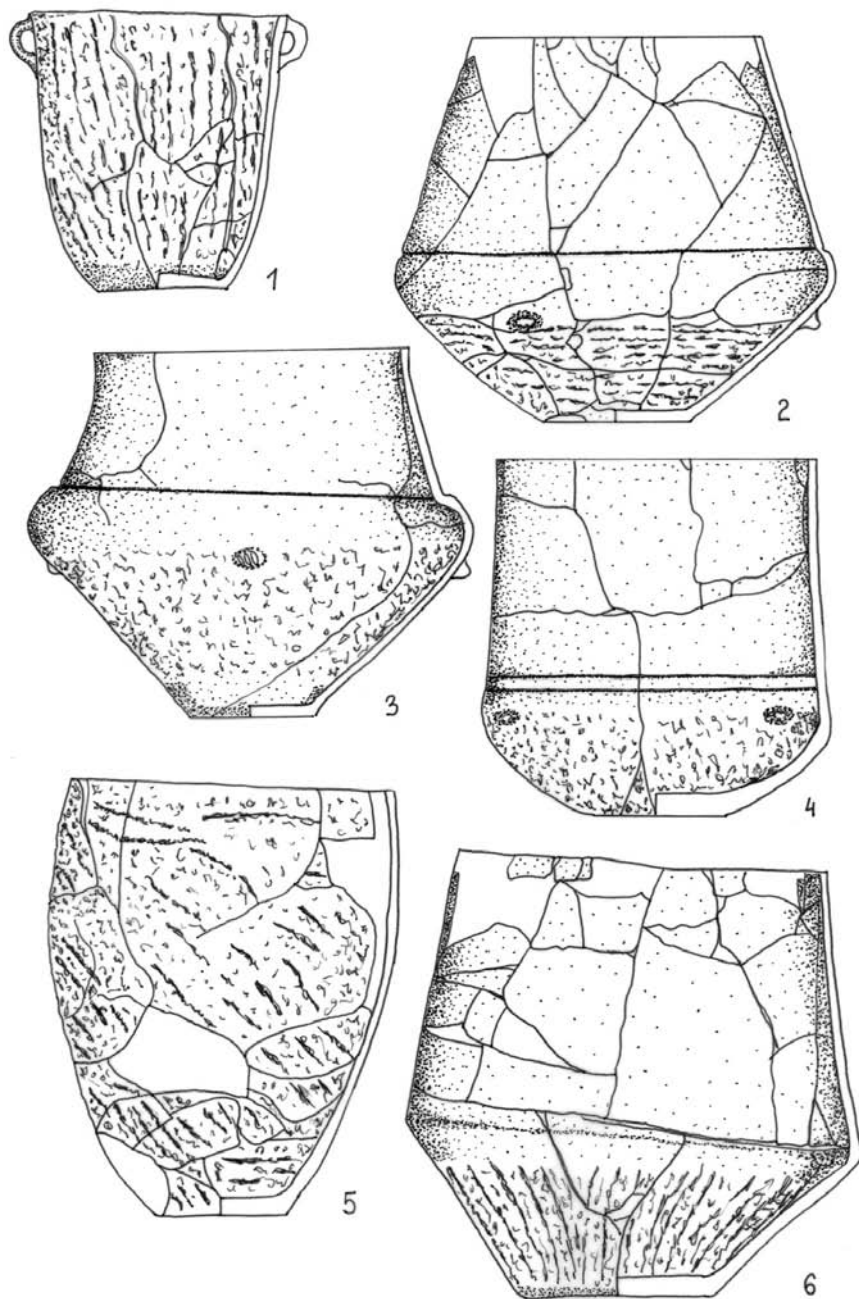
SZPILE

1. Szpila brązowa z łabędzią szyjką. Dł. 14,5 cm (tabl. XV, 1).

Zawieszki skroniowe

1. Zawieszka skroniowa, kółko z drutu brązowego zwiniętego w krąg 1,5 zwojowy. Drut okrągły, w części środkowej przechodzi w owalny. Końce ścienione. Śr. kółka 2,3-2,5 cm, śr. drutu 1-2 mm (tabl. XV, 2).
2. Zawieszka skroniowa, kółko z okrągłego drutu zwiniętego w krąg 3 zwojowy. Jeden koniec drutu ścięty prosto, drugi ścieniony. Śr. kółka 2,5 cm, śr. drutu 1 mm (tabl. XV, 3).

3. Zawieszka skroniowa, kółko z drutu brązowego zwiniętego w nieregularny krąg prawie 3 zwojowy. Przekrój druta częściowo okrągły i częściowo graniasty. Końce prosto ścięte. Śr. kółka 2,2-2,3 cm, śr. drutu 1-1,5 cm (tabl. XV, 5).
4. Zawieszka skroniowa, kółko z okrągłego drutu brązowego zwiniętego w 3 zwojowy krąg. Końce ścienione, zaostrome. Śr. kółka 2 cm, śr. drutu 1,5 mm (tabl. XV, 6).
5. Zawieszka skroniowa (bransoleta?), kółko z okrągłego drutu zwiniętego w krąg o końcach zachodzących na siebie. Końce ścienione. Śr. kółka 4,6 cm, śr. drutu ok. 2 mm (tabl. XV, 7).
6. Zawieszka skroniowa, kółko z owalnego drutu brązowego zwiniętego w 3 zwojowy krąg. Końce zaostrome. Śr. kółka 2 cm, śr. drutu 1 mm (tabl. XV, 8).
7. Zawieszka skroniowa, kółko z okrągłego drutu brązowego zwiniętego w krąg 1,5 zwojowy. Końce prosto ścięte. Śr. kółka 2,2 cm, śr. drutu 1,5 mm (tabl. XV, 9).
8. Zawieszka skroniowa, kółko z okrągłego drutu brązowego zwiniętego w krąg jednozwojowy. Końce zaokrąglone. Śr. kółka 2,1 cm, śr. drutu 2 mm (tabl. XV, 10).
9. Zawieszka skroniowa, kółko z drutu o przekroju graniastym zwiniętego w 1,5 zwojowy krąg. Jeden koniec prosto ścięty, drugi ścieniony. Śr. kółka 1,7 cm, śr. drutu 1x2 mm (tabl. XV, 11).
10. Zawieszka skroniowa, kółko z okrągłego drutu brązowego zwiniętego w krąg o końcach zachodzących na siebie. Końce prosto ścięte. Śr. kółka 1,8 cm, śr. drutu 1,5 mm (tabl. XV, 12).
11. Zawieszka skroniowa, kółko z drutu brązowego zwiniętego w krąg o końcach zachodzących na siebie. Drut ma przekrój graniasty, przechodzący w okrągły. Jeden koniec ścieniony, drugi prosto ścięty. Przy jednym końcu zawieszkę ozdobiono ornamentem imitującym torowanie (skręcenie wokół osi). Śr. kółka 2,5 cm, śr. drutu 1,8x2,1 mm (tabl. XV, 13).
12. Zawieszka skroniowa, kółko z drutu częściowo okrągłego, częściowo graniastego, zwiniętego w krąg, o końcach zachodzących na siebie. Końce prosto ścięte. Śr. kółka 1,5 cm, śr. drutu 1 mm (tabl. XV, 14).
13. Zawieszka skroniowa, kółko z cienkiego, okrągłego drutu zwiniętego w krąg dwuzwojowy. Końce prosto ścięte. Śr. kółka 1,5 cm, śr. drutu 1 mm (tabl. XV, 15).
14. Zawieszka skroniowa, kółko z drutu o przekroju częściowo okrągłym, częściowo graniastym, zwiniętego w krąg jednozwojowy o końcach zachodzących na siebie. Końce prosto ścięte. Śr. kółka 1,9 cm, śr. drutu ok. 2 mm (tabl. XV, 16).
15. Zawieszka skroniowa, kółko z okrągłego drutu zwiniętego w krąg jednozwojowy. Końce ścienione. Śr. kółka 1,5 cm, śr. drutu 1 mm (tabl. XV, 17).
16. Zawieszka skroniowa, kółko z okrągłego drutu zwiniętego w krąg o końcach nie dochodzących do siebie (ułamanych?). Śr. kółka 1,5 cm, śr. drutu 1,5 mm (tabl. XV, 18).
17. Zawieszka skroniowa, kółko z okrągłego drutu zwiniętego w krąg o końcach nie dochodzących do siebie. Śr. kółka 1,3 cm, śr. drutu 1 mm (tabl. XV, 19).
18. Zawieszka skroniowa, kółko z okrągłego drutu zwiniętego w krąg o końcach zachodzących na siebie. Śr. kółka 1 cm, śr. drutu 1 mm (tabl. XV, 20).
19. Zawieszka skroniowa, kółko z cienkiego owalnego drutu zwiniętego w krąg o końcach zachodzących na siebie. Śr. kółka 1,4 cm, śr. drutu 0,5 mm (tabl. XV, 21).

Tablica XI. Łopuszna. Garnki (1, 5). Wazy (2, 3, 4). Naczynie dwustożkowate (6). 1/6 w. n.

20. Zawieszka skroniowa, kółko (zachowane w dwóch fragmentach) z cienkiego okrągłego drutu zwiniętego prawdopodobnie w krąg jednozwojowy. Śr. kółka 1 cm, śr. drutu 0,5 mm.
21. Zawieszka skroniowa, kółko z cienkiego, okrągłego drutu zwiniętego w krąg o końcach zachodzących na siebie. Końce ścienione. Śr. kółka 1,2 cm, śr. drutu 0,5 mm (tabl. XV, 22).
22. Zawieszka skroniowa, kółko z cienkiego drutu o przekroju graniastym zwiniętego w krąg o końcach lekko zachodzących na siebie. Końce prosto ścięte. Śr. kółka 1 cm, śr. drutu 2 mm (tabl. XV, 23).
23. Fragment zawieszki skroniowej z okrągłego drutu, końce ułamane. Śr. drutu 1,5 mm (tabl. XV, 24).
24. Dziewięć drobnych kółeczek z cienkiego, brązowego drucika, stanowiących rodzaj wisiorów zawieszanych na większych kółkach. Śr. kółeczek 7-8 mm.
25. Zawieszka skroniowa, kółko z drutu brązowego o płasko-wypukłym przekroju, zwiniętego w krąg, o końcach zachodzących na siebie. Jeden koniec ułamany, drugi ścieniony. Śr. 3,5 cm, szer. drutu 2x1 mm (tabl. XVI, 8).

BRANSOLETY

1. Bransoleta z brązowego pręta o przekroju soczewkowatym. Końce prosto ścięte, założone na siebie. Śr. bransolety 4,5 cm, śr. pręta 4x3 cm (tabl. XV, 4).
2. Fragment bransolety z brązowego pręta o przekroju częściowo okrągłym, częściowo owalnym. Zdobiona na stronie zewnętrznej grupami krótkich, poprzecznych nacięć. Końce ułamane, stąd trudno określić jej typ. Śr. 7 cm, grub. pręta ok. 0,5 cm (tabl. XVI, 6).
3. Fragment bransolety z brązowego pręta o przekroju kolistym i zwężających się, końcach, zdobionej ornamentem naśladowującym tordowanie. Dł. zachowana ok. 5,5 cm (tabl. XVI, 10).

PIERŚCIONKI

1. Pierścionek z cienkiej taśmy brązowej zwiniętej w krąg o końcach lekko zachodzących na siebie, prosto ściętych. Śr. 1,6 cm, szer. taśmy 4-7 mm (tabl. XV, 28).
2. Pierścionek z grubego okrągłego drutu zwiniętego w krąg o końcach nie dochodzących do siebie i prosto ściętych. Śr. kółka 1,8 cm, śr. drutu 2 mm (tabl. XV, 25).
3. Pierścionek z graniastego grubego drutu zwiniętego w krąg o końcach nie dochodzących do siebie. Pierścionek ozdobiony na całej długości tordowaniem. Śr. kółka 1,8 cm, śr. drutu 2 mm (tabl. XV, 26).
4. Pierścionek z grubego okrągłego drutu, zwiniętego w krąg o końcach nie dochodzących do siebie. Pierścionek na jednej powierzchni jest zdobiony nacięciami imitującymi tordowanie, na drugiej (spodniej) stronie, zdobienie takie występuje tylko przy jednym końcu. Śr. kółka 2 cm, śr. drutu 3 mm (tabl. XV, 27).
5. Pierścionek z szerokiej taśmy brązowej zwiniętej w krąg, o końcach lekko zachodzących na siebie i prosto ściętych. Taśma zwęża się stopniowo od jednego końca w kierunku drugiego. Śr. pierścionka 1,9 cm, szer. taśmy od 1,3 cm do 0,7 cm (tabl. XVI, 4).
6. Pierścionek z wąskiej taśmy brązowej zwiniętej w krąg o końcach dochodzących do siebie, prosto ściętych. Taśma ozdobiona wypukłym żeberkiem bieg-

nącym na całej długości. Śr. pierścionka 2,3 cm, szer. taśmy ok. 0,6 cm (tabl. XVI, 5).

KÓŁKA

1. Zamknięte kółko z brązu o przekroju płasko-wypukłym, wykonane metodą odlewu. Śr. ok. 3,5 cm (tabl. XVI, 1).
2. Zamknięte kółko odlane z brązu, o przekroju płasko-wypukłym. Śr. 2,2 cm (tabl. XVI, 2).
3. Zamknięte kółko z brązu, o przekroju płasko-wypukłym. Śr. 3,3 cm (tabl. XVI, 3).

GUZIKI

1. Guziczek z cienkiej blaszki brązowej, miseczkowato wgiętej, z małym uszkiem po stronie wklęsłej. Dł. 2,7 cm, szer. 2,2 cm (tabl. XVI, 9).

TŁOCZKI(?)

1. Tłoczek z brązu o przekroju czworokątnym. Część pracująca spłaszczona dłutowato. Dł. 3,1 cm (tabl. XVI, 7).

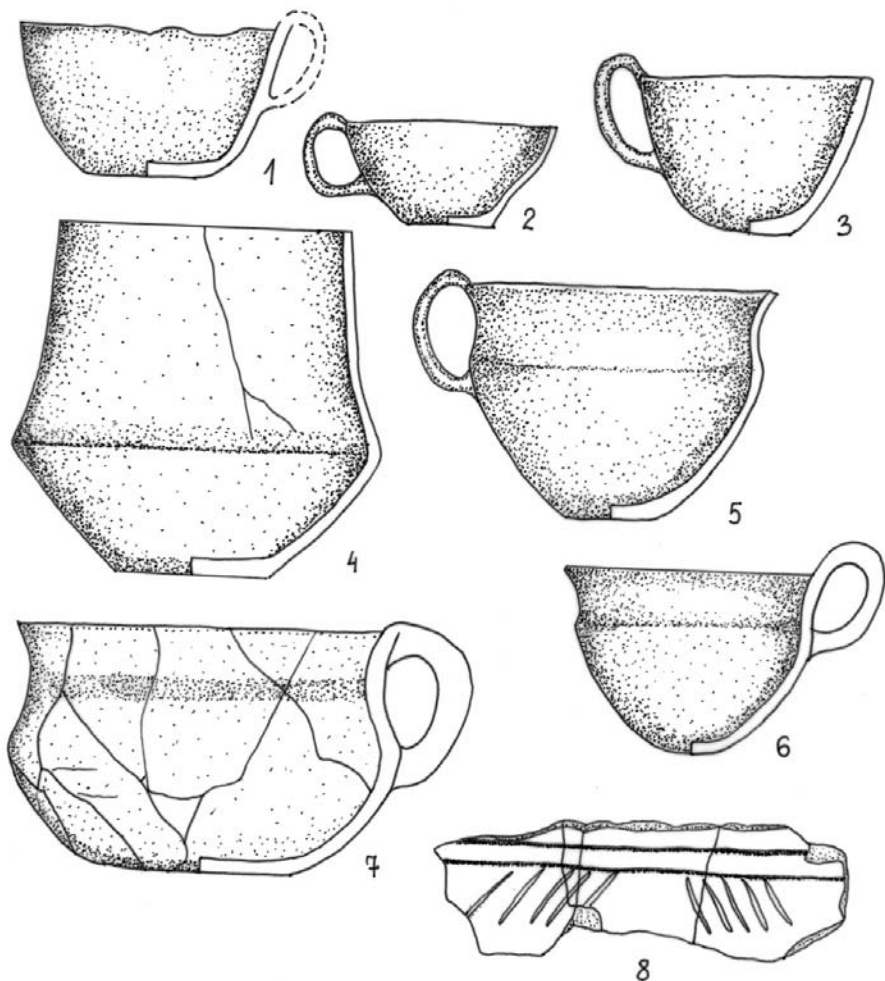
ANALIZA MATERIAŁU

Naczynia dwustożkowe

Zaliczono do nich średnio- i grubościennie naczynia o płaskich dnach, silnie rozchylonych na zewnątrz dolnych partiach brzuśców przechodzących bezpośrednio w wysoką, stożkowatą, zwężającą się ku górze szyjkę. Przejście jest zwykle ostro zaznaczone i znajduje się mniej więcej na 1/3 wysokości. Naczynia dwustożkowe znalezione w Łopusznie należą do odmiany 2, siedem posiada powierzchnie zewnętrzne całkowicie wygładzone (tabl. IV, 2, 4; VI, 5; VII, 5; VIII, 6; IX, 4; XII, 4), pięć wygładzono na szyjach, a poniżej największej wydętości brzuśca są schropowane (tabl. II, 5; IV, 5; V, 1, 2; XI, 6). Powierzchnie zewnętrzne całkowicie gładzone występują dosyć często na cmentarzyskach z końca III i IV okresu epoki brązu w grupach górnośląsko-małopolskiej i środkowopolskiej. Ich obecność stwierdzono m.in. na cmentarzysku w Lasocinie, pow. Końskie (Miśkiewicz 1968: 142). Naczynia o brzuścach schropowanych przeważnie datuje się na IV i V okres epoki brązu. Odkryto je na cmentarzyskach w Mariankach, pow. Włocławek (Miśkiewicz 1961: tabl. I, 2, 6; V, 3), Sierpowie, pow. Łęczyca (Miśkiewicz 1968: 143). Na podstawie analogii wydaje się, że ten rodzaj ceramiki zaliczyć należy do form typowych dla IV i początków V okresu epoki brązu. Omawiany typ jest bardzo pospolity i nie stanowi form charakterystycznych tylko dla jednej lub nawet kilku grup regionalnych kultury łużyckiej, ale jest właściwy dla prawie całego kręgu tej kultury (Miśkiewicz 1968: 142, 143).

Wazy

Na cmentarzysku w Łopusznie reprezentowane są naczynia średniościenne, duże, o wysokości 22-35 cm. Silnie rozchylone brzuśce poniżej zaokrąglonego załomu są mocno schropowane (różnokierunkowo obmazywane palcami), a cylindrycznie zwężająca się szyja jest wyraźnie oddzielona od brzuśca. Niektóre naczynia są ornamentowane w partii maksymalnej wydętości brzuśca i poniżej.

Tablica XII. Łopuszno. Czerpaki (1-3, 5-7). 1/3 w. n.. Naczynie dwustożkowate (4). 1/4 w. n.

Te z Łopuszna charakteryzują się w górnej części dokładnym wygładzeniem powierzchni (niekiedy wyświeceniem), barwą zewnętrzną i wewnętrzną brązową i szaro-brązową o różnych odcieniach. W Łopusznie wystąpiły odmiany 1, 2 i 4.

Odmiana 1. Do odmiany tej zaliczane są wazy całkowicie wygładzone, nieornamentowane oraz formy o schropowaconych dolnych partiach brzuśców. W Łopusznie znaleziono 22 naczynia odmiany 1, w tym siedem okazów całkowicie gładkich (tabl. II, 4; VI, 2; VII, 2; VIII, 2, 3, 4; IX, 3) i 15 popielnic schropowaconych poniżej załomu brzuśca (tabl. I, 1, 3, 4, 6; II, 3; IV, 3; V, 3, 6; VIII, 1, 3; IX, 1, 6; XIII, 2; XIV, 2). Na niektórych okazach wystąpił ornament dookolnej linii rytej, podkreślającej miejsce wyodrębnienia szyi.

Odmiana ta należy do form powszechnie występujących na stanowiskach kultury łużyckiej i datowana jest od przełomu III/IV okresu epoki brązu, po wczes-

ny okres lateński (Miśkiewicz 1968: 136, 143). Znana jest m.in. z cmentarzysk w Myśluborzu, pow. Opoczno (Balcer 1964: 45-58) i Przeczycach, pow. Zawiercie (Szydłowska 1972).

Odmiana 2. Wazy takie wyróżniają się miętko i płytko rytymi żłobkami ukośnymi, obiegającymi górną część brzuśca lub występującymi w grupach. W Łopusznie odkryto trzy duże wazy tej odmiany (tabl. I, 2; II, 2; XIII, 1). Wszystkie egzemplarze mają brzuśce silnie schropowaczone, a wąski pas przydennej dokładnie wygładzony. Cecha ta jest ważnym wskaźnikiem chronologicznym. Zwykle odznaczają się nią okazy najstarsze, pochodzące z III-IV lub przełomu IV/V okresu epoki brązu. Za wczesnym datowaniem waz ornamentowanych płytkimi żłobkami przemawiają analogiczne formy pochodzące z zespołów grobowych cmentarzysk z III-IV lub początków V okresu epoki brązu z Opatowa, Lutomierska-Wrzącej, pow. Łask i Kamionki Nadbużnej, pow. Ostrów Mazowiecka (Miśkiewicz 1968: 143).

Odmiana 4. Wazy tej odmiany należą do specyficznych dla grupy górnośląsko-małopolskiej. Charakteryzują się ornamentem poziomych listew z guzkami dolepienymi w części największej wydętości brzuśca lub poniżej (w pasie schropowacenia) i niekiedy rytymi liniami dookólnymi w miejscu wyodrębnienia szyi (Miśkiewicz 1968: 136, 144). W Łopusznie odkryto 10 dużych waz tej odmiany (tabl. I, 5; II, 1; IV, 1; V, 1; VIII, 5; IX, 2; XI, 1-4).

Ceramika tej odmiany występuje prawie na wszystkich znanych nam cmentarzyskach późnołużyckich. Tego typu wazy odkryto m.in. w Bocheńcu, pow. Jędrzejów (Miśkiewicz 1962: 328-330, tabl. I, 16; II, 10) i Nagłowicach, pow. Jędrzejów (Miśkiewicz 1962: 337, tabl. LIV, 8; LXI, 1). W grupie górnośląsko-małopolskiej należą do form datowanych przede wszystkim na V okres epoki brązu. Sporadycznie występują jeszcze w okresie halsztackim C.

Wśród waz wyróżnia się fragment naczynia o baniastym brzuścu i stożkowatej szyi, oddzielonej od brzuśca dookólną linią rytą, poniżej której występuje ornament złożony z poziomego rzędu nakłuwanych kresiek oraz dwóch rzędów w układzie festonowym. Powierzchnia obustronnie wygładzona, ceglasto-brązowa, przechodząca w szaro-czarną w partii przydennej (tabl. V, 5). Jest to forma typowa dla kultury grobów kloszowych, która pojawia się w międzyrzeczu Pilicy i środkowej Wisły około VI-V wieku p.n.e. (Miśkiewicz 1968: 194).

Amfory

Należą do nich naczynia dwuuche, średniościenne o ogólnych proporcjach charakterystycznych dla waz. Amfory posiadają płaskie dna i baniaste brzuśce mocno rozchylone na zewnątrz. Ucha umieszczone są zwykle na 1/2 lub 1/3 wysokości naczynia. Ceramika omawianej grupy odznacza się nieco mniejszymi rozmiarami w porównaniu do naczyń dwustożkowatych i waz.

Na cmentarzysku w Łopusznie odkryte amfory należą do odmiany 2, o krótkich stożkowatych szyjach i silnie rozchylonych na zewnątrz brzuścach (tabl. VI, 1, 3, 4; VII, 1, 4, 6, 7, 8). Nieco powyżej największej wydętości brzuśca występują dwa przeciwległe rozmieszczone uszka. Powierzchnie są starannie wygładzone, brązowe.

Naczynia tej odmiany są charakterystyczne dla grupy górnośląsko-małopolskiej i datowane na V okres epoki brązu i okres halsztacki C (Miśkiewicz 1968: 146). Występują powszechnie na stanowiskach m.in. w Przeczycach (Szydłowska 1972), Bocheńcu (Miśkiewicz 1962: 328-330, tabl. II, 2), Lasocinie (Miśkiewicz 1968: 146).

Misy

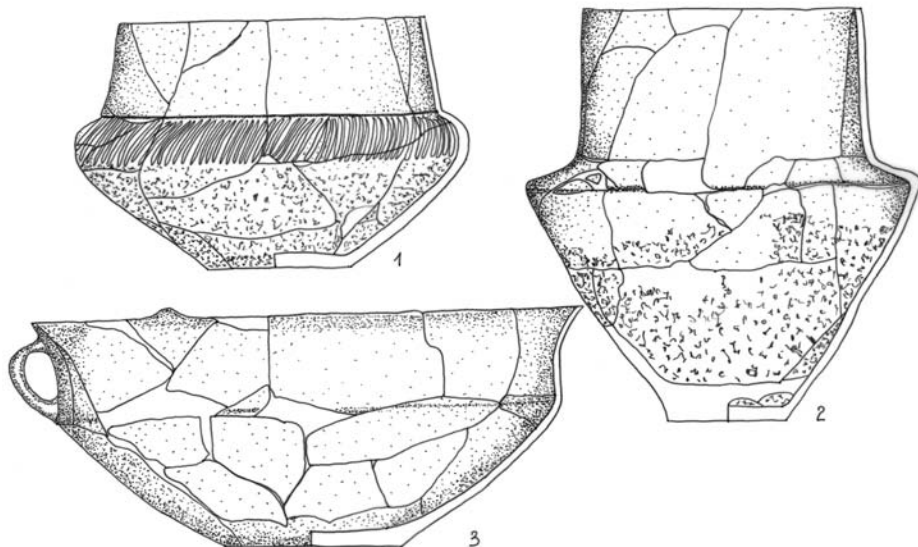
Należą do nich formy cienko- i średniościenne, których średnica wylewu jest znacznie większa od wysokości całego naczynia. Z reguły mają kształty przysadziste o profilu esowatym oraz półkolistym i dnie wyodrębnionym, prostym lub wklęsłym. Wśród naczyń tego typu występują zarówno formy bezuche jak i posiadające jedno lub dwa uszka (kolankowate lub taśmowe) (Miśkiewicz 1968: 139).

W Łopusznie odkryto 12 mis, które na cmentarzysku pełniły funkcję przysadek (tabl. III, 1-4; X, 1-4; XIII, 3; XIV, 1, 2). Naczynia są starannie wykonane, mają powierzchnię obustronnie wygładzoną, niekiedy zewnętrznie wyświeconą. W jednym przypadku zewnętrzna strona brzuśca została silnie schropowacona (tabl. X, 4). Okaz posiada także guzki dolepione poniżej załomu brzuśca. Niektóre misy na krawędziach wylewów mają trójkątne wypustki (tabl. III, 4; X, 2, 2; XIII, 3). Wszystkie zostały wykonane z gliny lekko schudzonej. Należą do odmiany 2, 3 i 6.

Odmiana 2. Cztery misy profilowane o wylewach mocno rozchylonych i silnie podciętych szyjkach, przechodzących w lekko wydęte brzuśce (tabl. III, 1, 2; X, 1; XIV, 2). Średnica otworu jest nieco większa od średnicy brzuśca. Dna płaskie, słabo wyodrębnione, tylko w jednym przypadku dno jest zaznaczone podcięciem dolnej partii naczynia (tabl. XIV, 2). Wszystkie są wygładzone, a kolankowate uszka łączą krawędź wylewu z załomem brzuśca. Należą do najpopularniejszych tego typu wyrobów ceramicznych. Odkryto je zarówno na stanowiskach wcześniejszych jak i obiektach datowanych na koniec epoki brązu i okres halsztacki. Pojawiły się m.in. w osadzie w Mierzanowicach, pow. Opatów (Miśkiewicz 1962: 318) i na cmentarzyskach w Balicach i Janowicach Poduszowskich, pow. Busko Zdrój (Miśkiewicz 1968: 148, ryc. 23 b i c). Mają bardzo szeroki zasięg występowania i mało precyzyjną chronologię.

Odmiana 3 reprezentuje naczynia stosunkowo głębokie z wyraźnie odcinającą się wysoką, słabo wychyloną szyją, której przejście w brzusec charakteryzuje się ostrym załomem. Misy nie posiadają ozdób i są dokładnie wygładzone. W Łopusznie odmiana ta obejmuje sześć egzemplarzy (tabl. III, 3, 4; X, 2, 3; XIII, 3; XIV, 1). Wszystkie mają kolankowate uszko łączące krawędź otworu z załomem brzuśca lub umieszczone są na samym załomie. Pięć okazów zdobionych jest trójkątnymi wyrostkami na krawędzi wylewu. Odmiana 3 zaliczana jest do wyrobów charakterystycznych dla grupy górnośląsko-małopolskiej kultury łużyckiej. Na Kielecczyźnie odkryto je w Bocheńcu, Nidzie, pow. Kielce i Weleczu, pow. Busko Zdrój (Miśkiewicz 1968: 149, ryc. 24c). Datowane są na V okres epoki brązu i okres halsztacki C. Odmiana 6. Należą do niej głównie duże i głębokie naczynia, kształtem przypominające formy odmiany 3, ale z dolną partią brzuśca silnie schropowaconą oraz dokładnie wygładzoną lekko podciętą i wyraźnie zaznaczoną szyją. Nieco poniżej największej wydętości brzuśca występują małe kolankowate ucha lub dolepiane listwy i guzy (Miśkiewicz 1968: 139, 150). Na cmentarzysku w Łopusznie odkryto jedną misę tej odmiany. Ma uszko oraz cztery dolepiane listwy z trzema guzami na każdej listwie (tabl. X, 4).

Naczynia odmiany 6 są charakterystyczne dla grupy górnośląsko-małopolskiej (szczególnie części wschodniej) i datowane na V okres epoki brązu i okres halsztacki C. Znane są z cmentarzysk w Nagłowicach (Miśkiewicz 1958: 209), Bocheńcu (Miśkiewicz 1962: 329, 330) i Nidzie (Miśkiewicz 1968: 150, ryc. 27a).

Tablica XIII. Łopuszno. Wazy (1, 2). 1/8 w. n. Misa (3). 1/4 w. n.

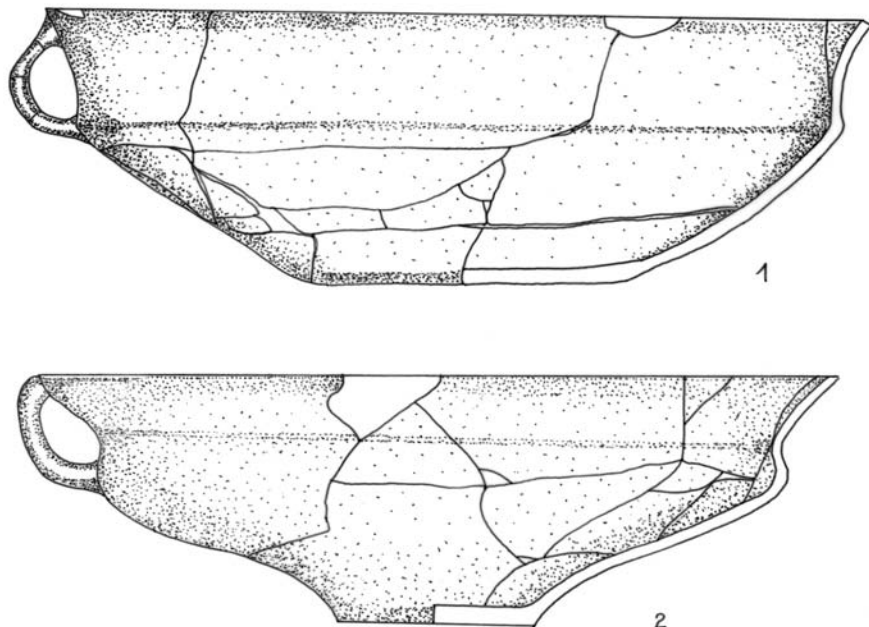
Naczynia jajowate – garnki

Do tej grupy należą bardzo rozpowszechnione w kulturze łużyckiej naczynia o łagodnie zaokrąglonych brzuścach, niewyodrębnionych szyjach i różnie ukształtowanych wylewach prostych, lekko zagiętych do środka lub rozchylonych na zewnątrz. Ich powierzchnia zewnętrzna jest silnie schropowana od partii przydennej, przy czym część okazów posiada wygładzone górne partie oraz małe kolankowate ucha (Miśkiewicz 1968: 137, 138). Na cmentarzysku w Łopusznie odkryto cztery garnki (tabl. IX, 5; XI, 1, 5). Wykonano je z gliny schudzonej średnio- i gruboziarnistą domieszką tłuczonego kamienia. Powierzchnie są celowo schropowane i obmazane palcami, barwy jasnobrazowej o różnych odcieniach. Dna płaskie. Reprezentują dwie odmiany. Jeden okaz (tabl. XI, 1) należy do naczyni jajowato-doniczkowatych o nisko umieszczonym załomie brzuśca i wylewie lekko rozchylonym na zewnątrz (odmiana 3). Tuż pod krawędzią ma dwa kolankowate uszka. Kolejne dwa garnki (tabl. IX, 5; XI, 5) to wysokie naczynia jajowate odmiany 1, pierwszy ma brzeg zagięty do środka, a drugi jest prosty. W przypadku czwartego egzemplarza niemożliwe jest określenie odmiany ze względu na fragmentaryczny stan zachowania.

Garnki te (wykazują małe zróżnicowanie chronologiczne) należą do form popolitych w kulturze łużyckiej, często spotyka się je w grupie górnośląsko-małopolskiej. Ich chronologię ustala się na IV okres epoki brązu aż do okresu halsztackiego C (Durczewski 1939-1946: 46-52).

Czerpaki

Zaliczamy do nich niewielkie naczynia całkowicie gładkie, na ogół cienkościennie, o formie półkolistej (łukowej) lub profilowanej (es-kształtnej) i średnicy wylewu z reguły większej od wysokości, oraz prostym lub wklęsłym dnem. Posiadają taśmowate ucho wystające poza krawędź wylewu (Miśkiewicz 1968: 139, 150).

Tablica XIV. Łopuszno. Misy 1, 2). 1/3 w. n.

W Łopusznie znaleziono sześć sztuk w dwóch odmianach. Są to naczynia z gliny lekko schudzonej, a ich powierzchnie są dobrze wygładzone, barwy brązowej i ceglastej, z brunatnymi przebarwieniami.

Odmiana 1. Czerpaki półkoliste, zbliżone kształtem do półkuli (tabl. XII, 1-3). Dna są małe, słabo wyodrębnione, płaskie, wylewy proste. Wszystkie należą do okazów małych (średnica wylewu 7,1-10 cm).

Odmiana 6. Obejmuje dość duże, przysadziste, ostro profilowane czerpaki z silnie zaznaczoną szyją, lekko rozchylonym na zewnątrz wylewem i ostro podkreślonym przejściem szyi w brzusec oraz słabo wyodrębnionym dnem (tabl. XII, 5-7). Wariant 1 to przysadzisty czerpak o wys. 8,4 cm i śr. wylewu 12,2 cm (tabl. XII, 7). Wariant 2 – dwa smukłe czerpaki o wysokich szyjach. Są mniejsze, ich wysokość nie przekracza 6,3 i 7,6 cm i śr. wylewu 9,6 i 10,8 cm (tabl. XII, 5, 6).

Obie odmiany są formami o długotrwałym czasie użytkowania, rozpowszechnionymi w kulturze łużyckiej i datowane na IV okres epoki brązu po okres wczesnolateński (Durczewski 1939-1946: 74-76), przy czym czerpaki półkuliste częściej występują w V okresie epoki brązu. Odkryto je m.in. na cmentarzyskach w Nałowicach (Miśkiewicz 1958: 214) i Nidzie (Miśkiewicz 1968: 150, ryc. 28a).

Kubki

Znaleziono jeden kubek (tabl. VII, 3) o baniastym brzuścu i wyodrębnionej, w przybliżeniu cylindrycznej szyi oraz krawędzi nieco wywiniętej na zewnątrz. Ucho (taśmowate) wystaje ponad krawędź wylewu. Dno płaskie. Powierzchnia dobrze wygładzona, barwy brązowej z brunatnymi plamami. Kubki takie spotyka się już od II okresu epoki brązu aż po wczesny okres lateński, ale najbardziej rozpowszechnione są w V okresie epoki brązu (Gedl 1962: 46-47).

OZDOBY I CZĘŚCI STROJU

Kółka – zawieszki i pierścionki

Wśród odkrytego zbioru ozdób kultury łużyckiej funkcjonuje kategoria przedmiotów bez konkretnego sposobu ich użytkowania. Zaliczamy do nich kółka z drutu brązowego określane w literaturze przedmiotu jako zausznice, obrączki, pierścionki i bransolety. Tak przeprowadzony rozdział budzi wątpliwości w przypadku grobów ciałopalnych, gdzie ich położenie jest przypadkowe i nie daje wyobrażenia o funkcjonalnym powiązaniu ze zmarłym (Szydłowska 1963: 44). Omawiane elementy pełniły przede wszystkim funkcję ozdoby głowy m.in. zawieszki skroniowej przy opaskach lub diademach.

Kółka brązowe stanowią najliczniejszą grupę wśród zabytków metalowych. Wynikało to zapewne z łatwości ich wykonania, wystarczyło bowiem odpowiednio wygiąć odcięty lub odłamany kawałek drutu. W Łopusznie odkryto łącznie 34 nieornamentowane kółka o różnej formie i średnicy, zachowane w całości lub fragmentarycznie, które należą do najbardziej popularnych typów 1 i 3 wg E. Szydłowskiej (Szydłowska 1963: 44-68).

Typ 1. Kółka o średnicy do 40 mm i liczbie zwojów od 1 do 4. Zakończenia zausznic przybierają formę prostą (po odcinaniu i szlifowaniu), odgiętą (po odłamaniu) lub zaokrągloną. Średnica drutu wynosi 1-3 mm i jest z reguły okrągła, rzadziej o przekroju czworokątnym. Drut niekiedy zdobiony nacięciem imitującym tordowanie. Odkryto 24 egzemplarze tego typu (tabl. XV, 2-6, 8-24; XVI, 8).

Typ 2. Kółka o średnicy powyżej 40 mm, W Łopusznie wystąpiła tylko jedna taka zawieszka wykonana z okrągłego drutu zwiniętego w krąg o końcach zachodzących na siebie (tabl. XV, 7).

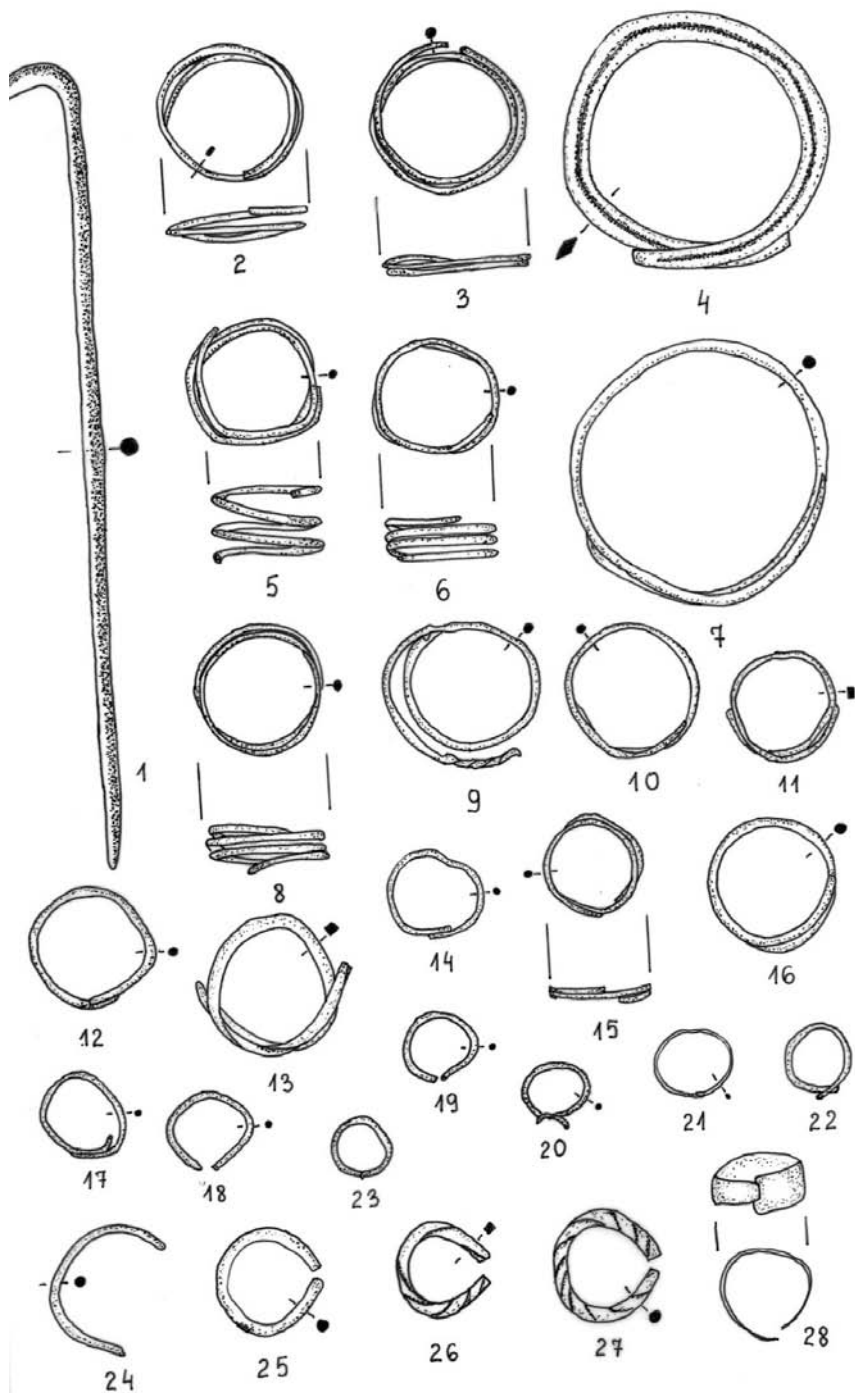
Zaprezentowane zawieszki drucikowate są charakterystycznym dla grupy górnośląsko-małopolskiej elementem stroju – ozdobą. Datować je można od V okresu epoki brązu po okres halsztacki C (Szydłowska 1963: 48).

Pierścionki

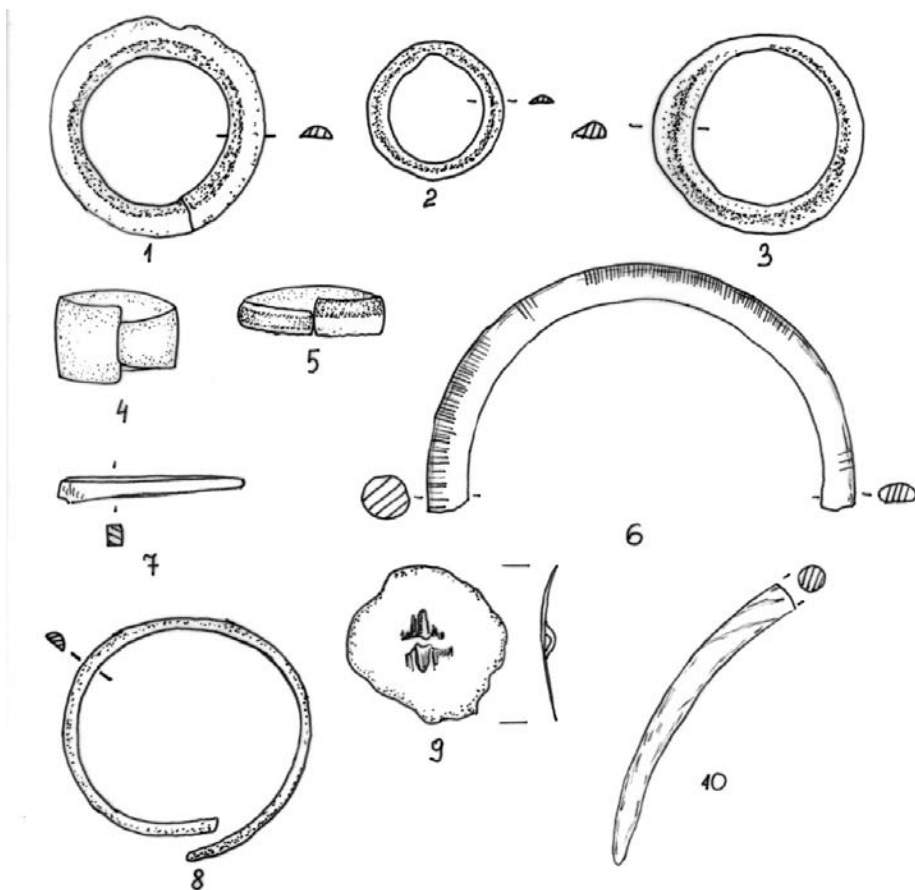
Na cmentarzysku stanowisku w Łopusznie znaleziono sześć pierścionków służących do ozdoby palców. Ze względu na ich budowę są mało zróżnicowane. Mają formę małego kółka wykonanego z drutu, względne taśmy brązowej. Najprostsze z nich, a zarazem najliczniejsze to kółka z cienkiego okrągłego drutu zwiniętego w krąg o końcach nieco zachodzących na siebie lub stykających się (tabl. XV, 25, 26, 27). Dwa okazy zdobione są tordowaniem.

Drugą grupę stanowią pierścionki wykonane z cienkiej, wąskiej brązowej taśmy zwiniętej w krąg o końcach lekko zachodzących na siebie (tabl. XV, 28; XVI, 4, 5). Taśma nie jest zdobiona.

Analogii dla pierścionków z Łopuszna szukać można tylko wśród materiałów na cmentarzyskach szkieletowych, gdyż tylko w wypadku zachowania się anatomicznego układu kości ludzkich w grobie jesteśmy w stanie zaklasyfikować funkcjonalnie poszczególne elementy wyposażenia. Na podobne okazy natrafiono m.in. na cmentarzyskach w Iwanowicach (Durczewski 1939-1946: 31, 33-34), Łagiszy, pow. Będzin (Szydłowska 1972: 57) i Przeczycach (Szydłowska 1972: 58). Na tych stanowiskach ozdoby te pojawiają się na przełomie V okresu epoki brązu i okresu halsztackiego C, ale występują przede wszystkim w okresie halsztackim C (Szydłowska 1972: 58).

Tablica XV. Łopuszno. Szpila (1). Zawieszki skroniowe (2-24). Pierścionki (25-28). w. n.

Tablica XVI. Łopuszna. Kółka (1-3). Pierścionki (4, 5). Bransolety (6, 10). Tłoczek (7). Zawieszka skroniowa (8). Guzik (9). w. n.

Bransolety

Dwie bransolety zdobiące nadgarstki (tabl. XVI, 6, 10) wykonano z cienkiego, okrągłego pręta brązowego. Ponieważ zachowały się fragmentarycznie, niemożliwe jest określenie jak układały się ich końce. Każda reprezentuje odmienny typ. Jeden okaz to tzw. bransoleta tordowana (tabl. XVI, 10) z pręta skręconego wokół własnej osi. Tego typu znaleziska często występują w inventarzach kultury łużyckiej, zwłaszcza grupy tarnobrzeskiej. Należą do form długotrwałych, pojawiających się już w III okresie epoki brązu i trwających do okresu halsztackiego C (Czopek 1996: 21). Odrębny typ stanowi bransoleta z okrągłej sztabki brązowej (tabl. XVI, 6), zdobiona ornamentem w formie kompozycji drobnych kresek pokrywających całą zewnętrzną powierzchnię zabytku. Takie formy pojawiają się w III okresie epoki brązu i trwają w głąb IV okresu (Kostrzewski 1962: 10, Czopek 1996: 21). Znamy je m.in. ze Śląska Środkowego i Małopolski (Gedl 1962: 94).

Szpile

W kulturze łużyckiej stanowią często spotykane przedmioty wchodzące w skład stroju. Służyły m.in. do spinania lub ozdoby szat. Wyróżniamy kilkanaście typów wykonanych zarówno z brązu, jak i żelaza. W Łopusznie wystąpiła szpila z łabędzią szyjką (tabl. XV, 1). Tego typu ozdoby datowane są na okres halsztacki i częściowo lateński (Gedl 1962: 89). Niestety, ze względu na fragmentaryczny stan zachowania, nie jesteśmy w stanie dokładnie określić chronologii. Tego rodzaju okazy znane są m.in. z terenu Górnego Śląska (Gedl 1962: 89).

Kółka

Znaleziono trzy małe (śr. 2,2; 3,3 i 3,5 cm) kółka, które stanowią bardzo charakterystyczny rodzaj zabytków. Są to kółka zamknięte, odlane w całości, o przekroju płasko-wypukłym (tabl. XVI, 1-3). Wg J. Kostrzewskiego małe, płaskie kółka były znajdowane w większych ilościach w skarbach i grobach, szczególnie w Czechach, na Morawach i na Węgrzech, ale pojawiły się także na Śląsku i w Wielkopolsce (Kostrzewski 1914: 65-66). Był to prawdopodobnie rodzaj monety, którą noszono na sznurku, a następnie wkładano zmarłemu do grobu. Mogły one jednak stanowić rodzaj wisiorów. Na Śląsku Środkowym występowały w V okresie epoki brązu, w Wielkopolsce w okresie halsztackim C, natomiast w grupie górnośląsko-małopolskiej datowane są na V okres epoki brązu i pierwszą fazę okresu halsztackiego (Durczewski 1939-1946: 110).

Dłutko

Na cmentarzysku wystąpiło dłutko brązowe (tabl. XVI, 7) o rozklepanym jednym końcu. Niemal identyczne znalezisko znamy z cmentarzyska w Bachórze – Chodorówce (Gedl 1994: 47, tabl. LXVIII, 11). Podobny, nieco dłuższy okaz pojawił się także na cmentarzysku w Gorszewicach, pow. Szamotuły, gdzie datowany jest na okres halsztacki C (Pieczyński 1954: 116, ryc. 19, 1). Narzędzia takie odkrywane są na obszarze Wielkopolski w młodszej i najmłodszej epoce brązu oraz w okresie halsztackim.

Obrządek pogrzebowy

Ze względu na to, że cmentarzysko w Łopusznie było rozkopane przez archeologa amatora i nie posiada odpowiedniej dokumentacji, nie możemy określić ani dokładnej liczby grobów ani form obrządku pogrzebowego. Najprawdopodobniej należy ono do cmentarzysk płaskich, ciałopalnych typu popielnicowego, gdzie spalone szczątki zmarłych wsypywane były do naczyń glinianych zwanych popielnicami lub urnami. Groby zawierały przeważnie jedno naczynie pełniące funkcję popielnicy. Niektóre były nakryte misami odwróconymi do góry dnem, a obok znajdowały się mniejsze naczynia pełniące funkcję przystawek, zawierających pierwotnie pożywienie dla zmarłego. Niektóre pochówki wyposażone były w drobne ozdoby brązowe: bransolety, zawieszki skroniowe czy szpile.

Chronologia i przynależność kulturowa cmentarzyska

Ustalenie ram chronologicznych materiału zabytkowego z omawianego cmentarzyska z konieczności przeprowadzone zostaje jedynie dla poszczególnych typów i grup naczyń i przedmiotów metalowych. Ze względu na brak dokumentacji nie jest możliwe ustalenie ilości i zawartości poszczególnych zespołów grobowych

oraz typów pochówków. Stąd bliższe rozgraniczenie czasowe w naszym przypadku jest niemożliwe.

Przy omawianiu chronologii opierać się będziemy przede wszystkim na publikacji Jacka Miśkiewicza *Kultura łużycka w międzyrzeczu Pilicy i środkowej Wisły* (1968, s. 129-203). Wyróżnia on trzy fazy rozwojowe kultury łużyckiej na terenie międzyrzecza Pilicy i środkowej Wisły. Cmentarzysko w Łopusznie zostało zaliczone przez niego do stanowisk funkcjonujących w I i II fazie rozwojowej. I faza obejmuje III i IV okres epoki brązu (1300-900 lat p.n.e.), a II faza – V okres epoki brązu i okres halsztacki C (900-550 lat p.n.e.).

Wśród ceramiki w I fazie występują naczynia dwustożkowate odmiany 2. Pod koniec tej fazy pojawiają się wazy odmiany 1 stanowiące najliczniejszy materiał zabytkowy cmentarzyska oraz odmiany 2 zdobione ornamentem ukośnych żłobków. Typowymi amforami tego okresu są naczynia odmiany 2. Ponadto z przełomu fazy I i II pochodzą naczynia jajowate – garnki odmiany 1, zwykle pozbawione plastycznych wątków zdobniczych. Z wczesnej fazy funkcjonowania cmentarzyska mogą pochodzić także egzemplarze mis odmiany 1. Wśród ozdób używanych przez ludność kultury łużyckiej w fazie I na uwagę zasługują bransolety o zwężających się końcach, niekiedy bogato ornamentowanych.

W fazie II wśród waz przeważają formy odmiany 4, zdobione listwami i guzami poniżej załomu brzuśca. Nadal występują naczynia jajowate – garnki odmiany 1 i 3. Reprezentowane są również misy odmiany 3 i 6. Z tego okresu pochodzą też czepaki półkuliste odmiany 1 i 6.

Ozdoby metalowe, wśród których zdecydowanie dominują brązowe zawieszki nie tworzą charakterystycznych typów występujących specjalnie w jakimś okresie, a są używane przez ludność kultury łużyckiej w różnych okresach chronologicznych.

Reasumując można stwierdzić, że materiał zabytkowy z cmentarzyska w Łopusznie posiada analogie na stanowiskach datowanych na III i IV okres epoki brązu. Jednocześnie na podkreślenie zasługuje brak w tym materiale takich cech, które pozwoliłyby odnieść poszczególne formy do początkowej fazy kultury łużyckiej. Z uwagi na to wydaje się słuszne uznać, że powstało ono raczej w IV niż III okresie epoki brązu. Ponadto istnieją na naszym cmentarzysku typy naczyń o długim okresie użytkowania, mające niekiedy analogie w materiałach zdecydowanie młodszych. Moment końcowy jest więc na ich podstawie trudny do oznaczenia. Z pewnością cmentarzysko funkcjonowało w okresie halsztackim C. Nie jest wykluczone, że było użytkowane jeszcze przez ludność kultury grobów kloszowych w okresie wczesnolateńskim. Zapewne nastąpił wówczas proces wzajemnego przenikania obu kultur. Świadczy o tym naczynie typowe dla kultury grobów kloszowych (tabl. V, 5). Niestety, nie możemy określić jak długo twórcy tej kultury kontynuowali chowanie zmarłych na cmentarzysku w Łopusznie ze względu na nie w pełni przebadanie tego stanowiska.

Cmentarzysko to zaliczyć należy do stanowisk grupy górnośląsko-małopolskiej, na co wskazuje typowa ceramika stanowiąca większość materiału zabytkowego.

THE CEMETERY OF THE LUSATIAN CULTURE IN ŁOPUSZNO,
KIELCE VOIVODSHIP

A cemetery of the Lusatian culture is situated on the south side of a small hill in Ludwików, 1 km from the centre of Łopuszno, in the Kielce district. It was discovered by Zdzisław Lenartowicz in 1913. As excavations of this site were carried out by a non-archaeologist, no plans, notes or drawings were made. No sets of graves were distinguished either.

The determination of the date of the cemetery was difficult, only various types and groups of pots could be defined chronologically. There are big biconical, ovoid or big-bellied pots which were used as urns and smaller ones like amphorae, small bowls, ladle-like pots and dishes which played a role of associated vessels.

The grave furniture also contained bronze jewels typical for the Lusatian culture.

On the basis of the pottery we may assume that the cemetery was in use from the end of the IIIrd period of the Bronze Age to the end of the Hallstatt period or maybe at the beginning of the Latin period. It belongs to sites of the Upper Silesian-Little Polish group of the Lusatian culture.

Jolanta Gągorowska-Chudobska